

Läroplan i svenska för vuxna invandrare

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100164 2048

II Supplement

SKOLOVERSTYRELSEN 1971

2. Studieplan för vuxna invandrare med ringa eller ingen utbildning

TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
UTLÅNAS EJ

Läroplan
1002

Lärarhögskolan
Fortbildningsavdelningen
Göteborg

Läroplan i svenska för vuxna invandrare

SKOLOVERSTYRELSEN

Utbildningsförlaget

Supplement

2. Studieplan för vuxna invandrare med
ringa eller ingen utbildning

Kompletterande anvisningar och kommentarer

PEDAGOGISKA
BIBLIOTEKET

Förord

Läroplanen i svenska för vuxna invandrare består av en allmän del (del I) och en supplementdel (del II).

Supplementdelen består av tre häften :

1. studieplan för vuxna invandrare med minst fem års utbildning.
2. studieplan för vuxna invandrare med ringa eller ingen utbildning.
3. studieplan för fördjupad utbildning i svenska för vuxna invandrare.

I **Läroplanens allmänna del** ingår mål och riktlinjer, fastställda av SÖ. I denna del ingår vidare anvisningar och kommentarer för undervisningen i ämnet.

Läroplanens supplementdel innehåller kompletterande anvisningar och kommentarer samt exempel på uppläggning av undervisningen. SÖ avser att efter hand revidera och komplettera supplementdelen med hänsyn till erfarenheterna vid läroplanens tillämpning.

Stockholm den 1 juli 1971

Kungl Skolöverstyrelsen

Produktion ● 1972 Svenska Utbildnings-
förlaget Liber AB

Formgivning ● Paul Hilber

Tryck ● Bröderna Lagerström AB
Stockholm 1972

ISBN 91-47-86522-9

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Innehåll

Introduktion	6	Svenska	15
Målgrupp	6	Mål	15
Målsättning	6	Huvudmoment	15
Kursdeltagarnas bakgrund och förutsättningar	6	Anvisningar och kommentarer	15
Speciella svårigheter vid undervisningen av invandrare med ringa eller ingen utbildning	7	Svenska som främmande språk — utan stöd av skrift	15
Språk- och läsinlärning	7	Metodik	16
Kursdeltagarnas ovana vid studier	7	Metodik vid språkinlärningen	16
Uppfattning och uttal av svenska fonem	8	Lyssna och uppfatta	16
Svårigheten att individualisera undervisningen	8	Talövningar	21
Förhållandet kursdeltagare—lärare	9	Några olika typer av strukturövningar för bunden talövning	22
Kursdeltagarens motivation	9	Repetition	22
Uppläggning och organisation av den elementära invandrarutbildningen	10	Exempel på bundna dialogövningar	22
Grupstorlek	10	Substitution	23
Fördelning av undervisningstiden	10	Transformation	24
Undervisning	11	Exempel på bundna dialogövningar	24
Planering av undervisningen	11	Friare talövning	25
Individualisering	11	Uttal	26
Integrering av undervisningsstoffet	14	Inledande läs- och skrivundervisning	29
		Mål	29
		Huvudmoment	29
		Allmänt om läsmetoder och läsinlärning	29
		Förberedande läs- och skrivundervisning	30
		Förslag till inlärningsgång vid den inledande läsundervisningen	32
		Inledande skrivundervisning	42
		Namnteckning och sifferskrivning	42
		Arbetsställning	42
		Pennhållning	43
		Handmotoriska övningar	43
		Inlärning av bokstavsformer	44

Matematik 46

Mål 46

Huvudmoment 46

Anvisningar 46

Samhällsorienteringen förutsätter matematik-
kunskaper 46

Ord och begrepp. Terminologi 46

Förslag till inlärningsgång 47

Kommentarer och exempel i anslutning till de
olika momenten i inlärningsgången 47

Grundtal och ordningstal 1—10 47

Kombinera antal med siffra. Sifferskrivning 48

Addition och subtraktion, talområdet 0—10 48

Räkna till 100, kombinera antal med siffror 50

Addition och subtraktion, talområdet 11—100

(utan tiotalsovergång) 50

Ental och tiotal. Växla pengar 51

Mätövningar. Längd-, vikt- och volymenheter 52

Förberedande multiplikation 54

Förberedande division. Uppdelning av små positiva
tal i två lika delar 54

Additions- och subtraktionsövningar, talområdet
1—1 000 55

Tiotalsovergång 55

Samhälls- och naturorientering 57

Mål och huvudmoment 57

Anvisningar och kommentarer 57

Allmänna synpunkter på samhällsorien-
teringen 57

Arbetsområden med samhälls- och natur-
orienterande stoff 57

Exempel på arbetsområden i samhälls-
orientering 58

Bedömning 60

Bedömningens uppgift 60

Eleviakttagelser 60

Diagnostiska undersökningar 60

Läromedel 63

Allmänna synpunkter 63

Böcker och tryckt stödmaterial 63

Auditiva läromedel 63

Visuella hjälpmedel 64

Programmerade läromedel 64

Kursdeltagarna och de tekniska läromedlen 64

Bilden i undervisningen 64

Stillbilden 64

Den föränderliga stillbilden 66

Bildserier 67

Rörliga bilder 68

Lokalutrustning 69

Bilagor 70

Bilaga 1: Integrering av inlärningsstoffet 70

Bilaga 2: Grammatikmoment 72

Bilaga 3: Lokalutrustning 73

Introduktion

Målgrupp

Studieplanerna är avsedda för invandrare med ringa eller ingen utbildning i hemlandet. I målgruppen kan särskiljas två delgrupper:

1. Totalanalfabeter.
2. Kursdeltagare med upp till fyra års grundutbildning i hemlandet.

Målsättning

Läroplanen i svenska för vuxna invandrare anger de allmänna mål som skall gälla all invandrarundervisning. Studieplanens syfte är att konkretisera och specificera dessa mål med avseende på målgruppen.

Studieplanens uppläggning påverkas dessutom av att det för denna målgrupp ges lagfäst möjlighet till fördjupad utbildning (se kungl brev 29.5.1969). Studieplanen avser dock endast grundutbildningen på 240 timmar.

Här bör betonas att de förslag till inlärningsgång m m som presenteras är avsedda för målgruppen som helhet och är en lärogång av många tänkbara. I en så heterogen grupp kan givetvis målsättningen inte vara densamma för en totalanalfabet som för en kursdeltagare som redan gått några år i skola.

Kursdeltagarnas bakgrund och förutsättningar

Den internationella definitionen på analfabetism är oklar. UNESCO definierar en litterat person som den som med förståelse både kan läsa och skriva en kort och enkel redogörelse för sitt dagliga liv.

Hur lång utbildning behöver man för att uppnå detta mål? Internationella pedagogiska erfarenheter ger vid handen att man som minimikrav måste ha *fyra års grundutbildning* för att förbli läs- och skrivkunnig hela livet.

För något decennium sedan ansågs allmänt läskunnigheten så gott som total i Sverige. Endast enstaka vuxna som av olika anledningar inte fått normal skolgång kunde anses vara analfabeter. Den växande invandringen har ändrat detta förhållande. En mängd invandrare har endast bristfälliga grundkunskaper eller saknar helt skolgång. Antalet analfabeter i Sverige är för närvarande okänt men torde uppgå till åtskilliga tusental.

Man kan särskilja flera grupper bland invandrarerna med bristfällig skolgång. En mycket stor grupp är av zigenisk härkomst. Många av de invandrande zigenarna är totalanalfabeter, medan andra har några års sporadisk skolgång. En annan stor grupp invandrare är afrikaner, speciellt från Nordafrika. Många i den gruppen har några års skolgång i arabiska skolor. För övrigt förekommer invandrare med bristfällig skolgång speciellt från sydeuropeiska länder och från Turkiet.

Det är viktigt att läraren känner till kursdeltagarnas bakgrund och den definition och den "prognos" som man internationellt ställt upp för analfabetism. Man kan möta den uppfattningen att en person är litterat så fort han eller hon kan skriva sitt namn. Internationella erfarenheter tyder på att en person som fått kortare skolutbildning än fyra skolår har mycket dåliga grundförutsättningar. En för kort utbildning medför att eleven inte kommer så långt att han kan styra sin egen fortsatta utveckling. Utbildningen upplevs i stället som ett socialt misslyckande.

Dessa fakta är viktiga när man diskuterar grundutbildning och fördjupad undervisning för denna målgrupp. Även efter en 240-timmars grundutbildning är man analfabet!

Analfabetism är ett svårt psykologiskt och socialt handikapp i ett utbildningssamhälle av den

svenska typen. Gång på gång avlöjas den illitterate. Han kan inte fylla i en blankett utan hjälp, han kan utestängas från vidareutbildning och befordran. Speciell uppmärksamhet måste ägnas de kvinnor som har sitt arbete i hemmet. Deras handikapp uppmärksammas inte alltid. Dessutom är de ofta omotiverade för att lära sig läsa och skriva.

Motivationen är för övrigt för hela målgruppen ett viktigt problem. Många invandrare upplever i början av sin vistelse i Sverige att de får goda inkomster och bra standard utan att kunna läsa och skriva. Först så småningom ser de sin begränsning. En av grundutbildningens allra viktigaste uppgifter är därför att bryta detta motstånd mot undervisning och att motivera till en fördjupad utbildning.

Speciella svårigheter vid undervisningen av invandrare med ringa eller ingen utbildning

Språk- och läsinlärning

Internationella erfarenheter antyder att läsinlärning bör ske på det egna modersmålet. För de invandrare som är sämst utbildade blir detta en komplikation i undervisningen. Invandrarsituationen i Sverige är inte sådan att man kan erbjuda invandrarna med små förkunskaper elementär läs- och skrivundervisning på deras eget språk — annat än i några undantagsfall (t ex finska invandrare). Undervisningsgrupperna är mycket heterogena och undervisningen måste därför läggas upp så att den elementära språkundervisningen i det nya språket starkt betonas.

Först när kursdeltagarna börjar kunna uttrycka sig med enkla ord och fraser på sitt nya språk (ordförrådet bör uppgå till några hundratal ord), kan läs- och skrivinlärningen börja. Den intima koppling mellan språkinlärning och läsinlärning som detta förutsätter, betonas i kapitlen Svenska och Inledande läs- och skrivundervisning.

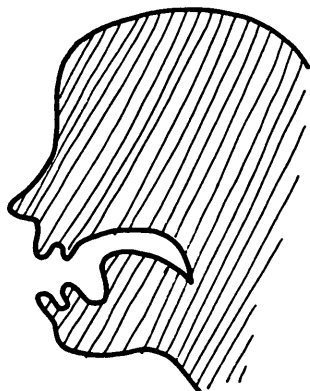
Kursdeltagarnas ovana vid studier

Kursdeltagaren tillhörande denna målgrupp har inte endast dåliga förkunskaper, han saknar också ofta de erfarenheter som själva vistelsen i ett utbild-

ningssamhälle utgör. Mycket av det stoff som presenteras väcker inte alltid meningsfulla associationer hos eleven. Detta ställer mycket stora krav på lärarens undervisning och på de läromedel som används.

Många av kursdeltagarna har på grund av den ringa kontakten med böcker och andra trycksaker en mycket bristfällig grafisk och visuell uppfattningsförmåga.

I den förberedande läs- och skrivundervisningen måste därför stor omsorg läggas ned på urval av bilder och skisser. Endast mycket konkreta bilder är användbara för det stora flertalet kursdeltagare. En bild av nedanstående typ är i sådana sammanhang oanvändbar. Innan en sådan bild kan tolkas behövs en mängd inlärningssteg.

Användningen av bilder diskuteras utförligare i kapitlet "Läromedel" och i anslutning till undervisningsmetodikerna i de olika ämnena.

Även *läs- och skrivriktningen* från vänster till höger bör i den förberedande läs- och skrivundervisningen övas.

Kursdeltagaren har också ofta en ringa *logisk uppfattningsförmåga*. Han har inte likt en vanlig skolelev år efter år arbetat med ett systemiserat material eller skolats i studieteknik. Läraren måste därför vara mycket försiktig med att införa övningar av olika slag där uppgiften består i att logiskt använda en viss regel. Speciellt i språkundervisningen är det viktigt att man inte hämmar eleven genom att för tidigt införa en mängd krångliga grammatiska regler.

Uppfattning och uttal av svenska fonem

När man lär sig ett nytt språk vill man helt naturligt utnyttja erfarenheter från det egna språket. De ljud man hör tolkas i det egna språkets fonemschema. Många immigranter har därför stora svårigheter att på kort tid uppfatta och producera de svenska fonemen.

För språkundervisningens del betyder detta att uttalsövningarna inte får forceras — deltagaren måste först aktivt lyssna. Först när han lyssnat och uppfattat ljudet, ordet eller satsen kan han producera det avlyssnade, och först när han kan uttala fonemet eller ordet korrekt är det dags att skriva symbolen (bokstaven) för ljudet — eller hela ordet.

Svårigheten att individualisera undervisningen

Redan tidigare har antytts att kursdeltagarna i gruppen har mycket olika bakgrund. De talar olika språk, de har varierande förkunskaper — alltifrån utpräglad analfabetism till några års skolgång. De skiftande miljöer eleverna kommer ifrån medför dessutom svårigheter att vid stoffurvalet hitta en gemensam referensram.

Antag att vi när det gäller elevernas kunskaper i svenska grovt kan dela in elevgruppen i tre olika nivåer, t ex:

- 1) förstår ingen svenska
- 2) förstår enstaka ord. Talar enstaka ord
- 3) förstår kortare uttryck. Kan uttrycka sig i enkla satser

och att likaledes kunskaperna i läsning och skrivning kan separeras i tre nivåer:

- 1) kan inga bokstäver
- 2) kan läsa och skriva enstaka bokstäver och ord
- 3) kan läsa och skriva enkla meningar.

Om vi vill skapa en inlärningsituation där var och en av dessa grupper skall tillgodas med undervisning på lämplig nivå, får vi genast nio olika alternativ:

Läsa skriva				
kan läsa och skriva enkla meningar				Lyssna Förstå Tala
kan läsa och skriva enkla ord				
kan inga bokstäver				
	förstår ingen svenska	förstår och talar enkla ord	förstår kortare uttryck. Kan uttrycka sig i enkla satser	

kanske att hans förväntan på kursen inte infriats. Ofta har han väntat sig ett mycket snabbare resultat. Här är det viktigt att stoffurvalet är sådant att det upplevs meningsfullt. Man kan också behöva ta upp stoff som ur inlärningsynpunkt har perifert intresse men som ur motivationssynpunkt är viktigt. Man måste hela tiden ha klart för sig att grundutbildningens viktigaste syfte är att skapa intresse för vidare utbildning.

Om undervisningen skall vara meningsfull måste man göra allt för att tillgodose de olika kursdeltagarnas skiftande förutsättningar. Ovanstående resonemang visar att detta är ett mycket stort krav på läraren och läromedlen.

Olika sätt att angripa problemet antyds i avsnittet Individualisering på s 11.

Förhållandet kursdeltagare—lärare

I läroplanen har redan betonats den oerhörda vikt man måste fästa vid förhållandet kursdeltagare—lärare. De problem som där diskuterats — heterogena grupper, oro för familjemedlemmar, studiesociala problem — är ytterligare accentuerade för de invandrare som är analfabeter eller har små kunskaper. Gruppens oförmåga att på något sätt orientera sig i den nya situationen måste kompenseras av att läraren söker skapa trivsel, stimulans och studiero. Vidare måste läraren i högre grad än för övriga invandrargrupper vara beredd att förmedla de kontakter med olika myndigheter som kursdeltagaren behöver ta.

Viktigt är dock att sådana kontakter och samtal med kursdeltagarna om möjligt skall hållas utanför lektionstiderna — att motivera detta kan ibland vara svårt men måste ändå betraktas som nödvändigt med tanke på den korta kurstiden.

Kursdeltagarens motivation

En annan sak som intimt hänger samman med frågan om lärarpersonligheten är elevens motivation för studierna. Kursdeltagaren märker efter en tid

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Förslag till organisation av den elementära invandrarutbildningen

Gruppstorlek

Erfarenheten visar att antalet kursdeltagare per grupp inte bör överstiga 8.

Målgruppen är heterogen och för att en framgångsrik individualisering skall kunna genomföras bör grupperna vara små.

Fördelning av undervisningstiden

Den elementära invandrarundervisningens kurstid på 240 timmar kan disponeras på olika sätt. Dessa 240 timmar är den tid den integrerade språkundervisningen disponerar.

Kursdeltagarna i denna målgrupp har mycket liten studieerfarenhet. Under den första tiden är det därför lämpligt att undervisningstiden per dag inte är för lång och att studiebesök och andra omväxlande moment läggs in i undervisningen. Antalet veckotimmar bör under den elementära invandrarundervisningen inte överstiga 26.

I den mån undervisningen kan kopplas ihop med yrkesutbildning eller yrkesarbete, och gruppernas elevantal är större än 5, kan flera olika planeringsmodeller vara tänkbara:

Modell 1. Koncentrerad språkutbildning omedelbart före fördjupad utbildning eller yrkesutbildning

SPRÅKKURS	FORDJUPAD UTBILDNING ELLER YRKESUTBILDNING
-----------	--

Fördelar: Administrativa och lokalmässiga.

Nackdelar: Bristande motivation hos kursdeltagaren på grund av avsaknad av stimulans från yrkeslivet. För lång studietid per dag.

Modell 2. Varvad språk- och yrkesutbildning

(uvt=undervisningstimme)

6 uvt/dag varannan vecka språkutbildning

6 t/dag varannan vecka yrkesutbildning

(2 grupper, A och B, alternerar)

K=språkkurs

Y=yrkesutbildning

Vecka	1	2	3	4	5	6	osv
Grupp A	K	Y	K	Y	K	Y	
Grupp B	Y	K	Y	K	Y	K	

Fördelar: Administrativa och lokalmässiga.

Endast en resa till kursort per dag.

Den varvade utbildningen i större pass än en arbetsvecka kan anses fördelaktigt inom viss yrkesutbildning knuten till arbetsplats. Två kursdeltagare upptar endast en arbetsplats under utbildningen.

Nackdelar: Kurstiden per dag alltför lång.

Modell 3. Varvad språk- och yrkesutbildning

4 uvt/dag språkutbildning

4 t/dag yrkesutbildning

(2 grupper, A och B, alternerar)

Vecka	1	2	3	4	osv
Grupp	A B	A B	A B	A B	
Förmiddag	K Y	Y K	K Y	Y K	
Eftermiddag	Y K	K Y	Y K	K Y	

Fördelar: Administrativa, schema- och lokalmässigt

4 uvt/dag språkutbildning kan enligt pedagogisk erfarenhet rekommenderas.

Nackdelar: Eventuellt administrativa.

Undervisning

Planering av undervisningen

För en person som inte alls eller i ringa utsträckning deltagit i undervisning är en traditionell skoldag med sex, sju lektioner en mycket krävande arbetsuppgift. I synnerhet om undervisningen läggs upp alltför teoretiskt är risken stor att kursdeltagaren avskräcks från vidare studier. Stor vikt måste därför läggas vid planering på längre och kortare sikt.

För studieovana elever är variation i undervisningen det viktigaste. Den kan åstadkommas genom att de olika ämnena svenska, samhälls- och naturorientering och matematik schemamässigt placeras ut så omväxlande som möjligt utan att för den skull splittra undervisningen. Dessutom bör man i möjligaste mån integrera stoffet från de olika ämnena (samlad undervisning) varvid variation kan uppnås också under varje arbetspass. Variation får man också genom att låta eleverna växla aktivitet under lektionerna — aktivt avlyssna en hörövning, delta i en talövning med läraren, studera bilder, läsa och skriva något etc (se Individualisering). På så sätt undviker man risken att eleverna i alltför stor utsträckning får syssla med tyst individuell arbete.

Individualisering

För att kunna individualisera undervisningen bör kursledaren ha kännedom om kursdeltagaren. Utöver officiella uppgifter såsom modersmål, ålder, studiebakgrund, yrkesinriktning etc är det värdefullt om kursledaren redan vid kursens start kan få information om kursdeltagarens intressen, hobbies, önskemål m m, eventuellt genom informell intervju med hjälp av tolk.

Dotted lines for writing notes.

Individualisering underlättas om kursledaren använder sig av diagnostiska undersökningar för att fastställa gruppens och den enskilde kursdeltagarens språkliga nivå. De uppnådda resultaten får sedan utgöra grunden för organisationen av det individualiserande arbetet.

Strävan bör vara att i största möjliga utsträckning individualisera undervisningen. Om hemarbete förekommer, bör detta gemensamt av lärare och elev anpassas efter den enskilde elevens förutsättningar.

Då bristen på lämpliga läromedel är stor är det nödvändigt att kursledaren i samarbete med kollegor utarbetar avpassat självinstruerande material som tar hänsyn till kursdeltagarnas skilda svårigheter och utvecklingsnivåer. Deltagarkort med uppgifter om kursdeltagarens tidigare arbetsuppgifter och resultat av de diagnostiska undersökningarna ger en god överblick vid planering av fortsatt individuellt arbete. Kortet ger även viktig information i samband med överflyttning till annan grupp, och för vikarier och lärarassistenter.

Ett individualiserande arbetssätt innebär att kursledaren direkt måste handleda varje enskild kursdeltagare eller grupp av kursdeltagare. Varje deltagare bör uppmuntras och bedömas med hänsyn tagen till *egna* prestationer, inte till övriga deltagares. Kursledaren bör veta vilka moment kursdeltagaren bäst behärskar. Därmed låter man deltagaren känna en viss inre säkerhet inför arbetsuppgiften. Varje deltagare bör få individuella ar-

betsuppgifter som han/hon kan förväntas klara av. Varje arbetsuppgift måste vara klart preciserad och måste noggrant följas upp.

Riklig materialtillgång är en av förutsättningarna för att individualisering skall kunna bedrivas effektivt. Tyst arbete får dock aldrig dominera.

Viktiga komponenter vid individualiseringen är:

Avlyssningsövningar med kompletterande stencilerat material med kontrolluppgifter och arbetsuppgifter Se s 17 och 61

Talövningar, bundna och friare Se s 21—26

Läs- och skrivövningar av olika typer Se s 32—42

Olika typer av individualiserande uppgifter kan givetvis komma i fråga. Det är viktigt att det individualiserande arbetet fördelas på samtliga färdigheter.

Här följer ett förslag till hur en del av ett arbetsområde kan läggas upp så att de olika kursdeltagarnas skilda intressen och förutsättningar kan tillgodoses:

Gruppen antas bestå av 8 elever med varierande grundkunskaper. Gruppen disponerar en lärare och endast en bandspelare med två eller tre par hörlurar. Det arbetsområde som studeras är "Affären". I arbetsområdet ingår både språkundervisning, samhällsorienterande stoff och matematik.

Exempel på disposition av ett par arbetspass med individualiserande material:

Arbetspass 1

Hörövning: "Affären"
Stillfilm eller bildblad med lärarkommentar.

Gemensam talövning. Läraren individualiserar genom att ställa frågor av olika svårighetsgrad. Metoden förutsätter att läraren varje gång antecknar elevens framsteg och svårigheter. Dessa anteckningar ligger till grund för individualisering.

Arbetspass 2

Grupp 1	Grupp 2	Grupp 3
<i>Lärlarledd</i> bunden tal- övning	Avlyssningsövning med <i>bandspelare</i> bildblad	Enkla läs- och skriv- övningar (självinstruerande)
Skriftlig övning: enkla additioner och subtraktioner	<i>Lärlarledd</i> bunden talövning	Avlyssningsövning med <i>bandspelare</i>
Avlyssningsövning med <i>bandspelare</i> bildblad	Enkla läs- och skriv- övningar (självinstruerande)	<i>Lärlarledd</i> bunden talövning
Avslutande gemensam talövning		

Arbetspass 3

Läraren leder mätövningar och instruerar

Grupp 1	Grupp 2	Grupp 3
<i>Lärlarledd</i> hör och tal- övning Läsning av enkla meningar	Mätövningar enligt givna instruktioner	
Skriftlig övning av det lästa stoffet	<i>Lärlarledd</i> talövning kring resultatet av mätövning- arna	
Mätövningar enligt givna instruktioner	<i>Lärlarledd</i> talövning	Läs- och skrivövningar (självinstruerande)
	Läs- och skrivövning (självinstruerande)	<i>Lärlarledd</i> fri talövning
Avslutande gemensam talövning		

Integrering av undervisningsstoffet

Lärostoff från olika ämnesområden bör i möjligaste utsträckning samordnas. Detta bör ske så att varje moment upplevs som en del av det arbets- eller intresseområde man håller på med.

Utgångspunkten för integreringen är ofta *samhälls- och naturorienteringen* för att ge deltagarna en gemensam referensram. Kring ett visst arbetsområde bygger man sedan upp talövningar, hörövningar och skriftliga övningar av varierande typ. I största möjliga utsträckning bör också matematiken inordnas i arbetsområdena. Detta faller sig naturligt när man sysslar med sådana arbetsområden som "Affären", "Skatter", "Löner och priser" och "Arstidernas växlingar", men också i många andra fall.

Av metodiska skäl är den inledande skriv- och läsundervisningen svårare att samordna med annat stoff. Ämnets egen systematik får ej splittras. Ordförrådet är mycket litet och i viss mån speciellt. Men så fort kursdeltagarna har fått ett utvidgat ordförråd, bör integreringen omfatta även läsning och skrivning.

Förslag till hur lärostoff från de olika ämnena kan väljas för samordning under några olika inlärningsskeden finns i bilaga 1. Endast en grov och summarisk sammanställning kan göras — den enskilda undervisningsgruppens förutsättningar måste vara helt klara innan man kan lägga upp ett integrerat inlärningsstoff.

Mål

Ur läroplanen i svenska för vuxna invandrare, s 7:

"Undervisningen i svenska för vuxna invandrare har till uppgift att göra dem förtrogna med ett begränsat centralt förråd av ord, fraser och grammatiska strukturer och att grundlägga ett gott uttal så att de kan uppfatta och förstå enkelt vardagsspråk, uttrycka sig i tal i språkligt enkla, vardagliga situationer i arbete och på fritid, läsa och förstå enkel skriftlig information och i någon mån uttrycka sig i skrift. Undervisningen skall vidare göra invandrarna bekanta med svenskt samhälle, svenska levnadsförhållanden och svenskt vardagsliv."

För målgruppen invandrare med ringa eller ingen utbildning gäller i huvudsak samma mål. Man bör dock vara medveten om att denna speciella målgrupp under grundutbildningen oftast inte kan uppnå en så god läs- och skrivefärdighet som fordras för att man skall kunna klara sig i samhällslivet. Därför är fortsatt utbildning nödvändig.

Huvudmoment

Hör- och talövningar

- skall ge invandraren färdighet i vardags-svenska.

Övningarnas innehåll skall vara representativt för de situationer man möter under den första tiden i landet och innehålla ord, fraser och språkliga mönster som är frekventa.

- skall ge ett ordförråd för den första läs- och skrivundervisningen.

På grund av en viss lärogång vid läs- och skrivundervisningen kan man här behöva ord som ej är frekventa.

- skall ge eleven ett ordförråd som används vid lärarens arbetsinstruktioner.

Anvisningar och kommentarer

Svenska som främmande språk — utan stöd av skrift

Situationen för invandraren som med mycket liten eller obefintlig skolunderbyggnad skall lära sig ett nytt språk, svenska, är mycket komplicerad. Han ska i en ny miljö, omgiven av människor till vilka han vanligen inte har några personliga relationer, lära sig förstå och tala svenska. Han har då inte heller någon hjälp av ett fungerande skriftspråk, utan en stor del av hela den grundläggande undervisningen måste ske utan stöd av det tryckta ordet. Detta ställer oerhört stora krav på läraren och läromedlen. Undervisningen måste åskådliggöras med hjälp av läromedel av olika slag. Speciellt får bilden en avgörande betydelse för konkretiseringen av det språkliga stoffet.

Undervisningen skall utgå ifrån att språket i första hand är ett medel för muntlig kommunikation människor emellan. Den viktigaste uppgiften blir följaktligen att lära eleven förstå, uppfatta och tala svenska. Undervisningen skall därför från början ges på svenska, så att varje lektion blir en serie naturliga hör- och talövningar. Även från den inledande läs- och skrivundervisningens synpunkt är det viktigt att eleverna snabbt får ett stort passivt ordförråd. Hela tiden måste läraren vid utvidgningen av ordförrådet bevaka att de ord och fraser som senare tas upp vid läsningen är befästa både som begrepp och som akustisk bild för eleven. På så sätt har eleven en god läsberedskap och uttalsfel kan undvikas.

Metodik

Metodik vid språkinläringen

Undervisningen i svenska som främmande språk bör ske på svenska med den sk *direktmetoden*. Denna metod, som inte får förväxlas med den ostrukturerade sk naturmetoden är systematiskt uppbyggd efter en sträng grammatisk och fonetisk progression. Uppbyggnaden sker stegvis, varje nytt moment bygger på tidigare väl inlärd språkliga strukturer. Denna metod är speciellt lämpad för *intensivundervisning*, dvs en koncentrerad inlärningsperiod.

Förutsättningen för ett gott resultat är att

- 1) läraren själv behärskar svenska språket
- 2) läraren behärskar metoden
- 3) för metoden utarbetat material finns.

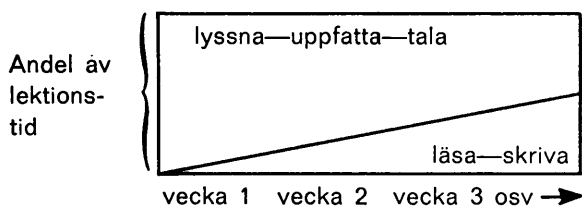
Det är mycket angeläget att läraren skaffar sig information om kursdeltagarnas respektive modersmål (källspråk) för att förstå vilka svårigheter som kan uppkomma vid inläringen på grund av olikheter mellan källspråk och målspråk. (SÖ, Folkbildningsbyrån distribuerar kostnadsfritt häften i kontrastiv grammatik).

Lyssna och uppfatta

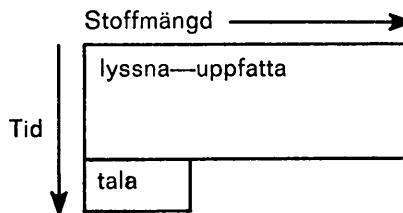
Att kunna *förstå talat språk* är för den icke svensktalande nykomlingen det angelägnaste. Största vikt måste därför från början läggas vid träningen i att lyssna och uppfatta.

Deltagarna måste läras att *höra rätt* för att kunna *tala rätt*. En riktig uppfattning av den akustiska bilden är en absolut förutsättning för en effektiv läsinläring. Överföringen till färdigheterna tala, läsa och skriva torde underlättas av att ett mycket stort utrymme under de första veckorna ges åt avlyssning. Men detta måste på olika sätt varieras då avlyssning är oerhört tröttsamt och dömande.

Över huvud taget bör andelen hör- och talövningar få ett mycket stort utrymme under grundutbildningen. Schematiskt skulle man kunna visa fördelningen på lyssna—uppfatta och läsa—skriva så här:

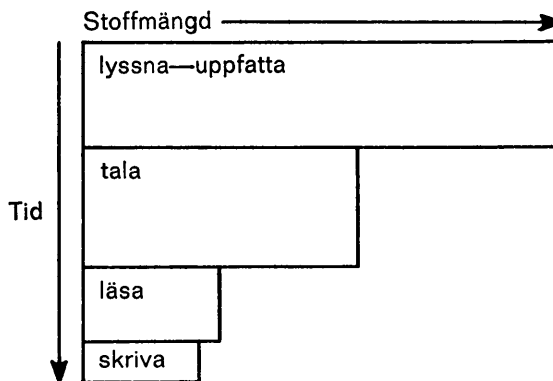

Hela tiden under kursens gång måste man hålla i minnet att hörövningar med ett visst stoff skall komma före tal-, läs- och skrivövningar. Ett arbetspass i början av kursen kan ha den här fördelningen av stoff och tid:

Diagrammet skall givetvis inte tolkas så att hörövningen skall komma i ett enda stort block — den måste avbrytas med korta inpass av talövningar eller andra moment som kan variera under undervisningen.

Något senare ökar andelen talövningar, men hela tiden är hörövningarna det dominerande. När färdigheterna läsa och skriva börjat komma in i undervisningen, kan aktiviteternas fördelning under ett arbetspass schematiskt anges så här:

Hörövningarna får alltså hela tiden en mycket dominerande plats. De måste därför göras mycket omväxlande och varierade.

Förutom den ständiga hörövning som det är för kursdeltagarna att lyssna till läraren som talar svenska, bör deltagarna i stor utsträckning även stifta bekantskap med andra röster. Läraren bör sålunda ofta använda *inspelningar* av olika slag med autentiska svensktalande röster. Detta gäller i särskilt hög grad när läraren inte har svenska som modersmål eller när läraren talar utpräglad dialekt. Inspelat material bör i allmänhet samman-

kopplas med olika talövningar, såväl bundna som fria, där det aktuella stoffet behandlas.

De första hörövningarna skall ges i en mycket konkret form genom att läraren arrangerar situationer, agerar själv och låter eleven agera, samt använder föremål och bilder så att sammanhanget och innebörden av de viktigaste orden fullkomligt klarläggs. Användningen av direktmetoden innebär här att orden presenteras i hela fraser, oftast inte som enstaka ord. Genom att växla ord och uttryck i frasen klarlägger man betydelsen av de enstaka orden.

Exempel:

Läraren vill lära ut betydelsen av orden "dörr" och "fönster" samt "öppna" och "stänga". Han säger då t ex "Jag öppnar dörren" samtidigt som han gör det. På samma sätt presenteras "Jag stänger dörren", "Jag öppnar fönstret", "Jag stänger fönstret" med samtidig handling. När läraren nött in dessa uttryck och slutligen säger åt en av deltagarna: "Öppna dörren!" visar elevens reaktion att han förstått både betydelsen av "öppna" och "dörr" trots att de lärts in samtidigt.

Med en sådan metodik undviker man på ett senare stadium att elevens talspråk blir sönderhackat och tvekande — hela frasen är inlärd i en följd.

Läraren skall tala enkelt och naturligt, inte med onaturligt långsamt tempo eller överdrivet tydlig artikulation. Inläring genom eftersägning av enstaka ord och enkla fraser ingår också i den allra första svenskträningen. Kravet på den kvantitet av språk som eleven skall kunna producera i tal måste dock vara blygsamt tills örat hunnit vänjas vid svenskans språkljud och satsmelodi.

Redan innan kursdeltagaren lärt sig särskilt många ord i tal, kan förståelsen kontrolleras på olika sätt. Man kan t ex be eleven utföra vissa handlingar på uppmaning. Många verb i imperativform kan läras ut på det sättet (t ex: peka! skriv! rita! stå! sitt!). Förståelsen kan också undersökas genom att eleven på ett blad med bilder får markera på ett visst sätt. Här kan ordbilderna "ja" respektive "nej" utnyttjas.

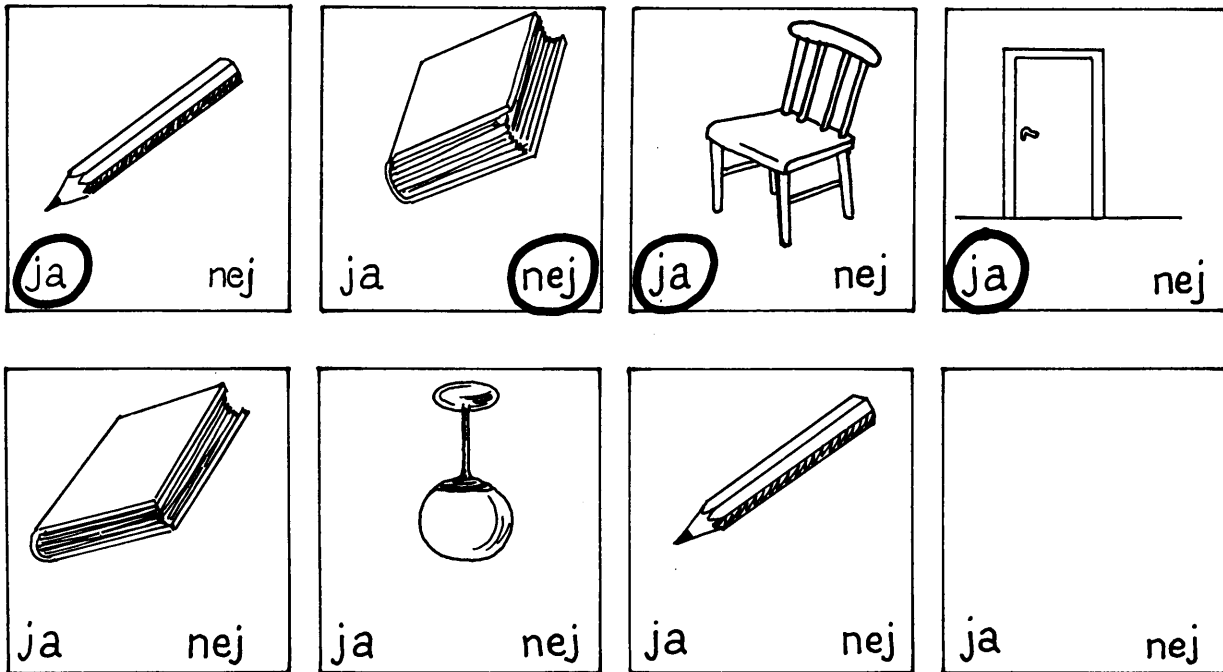
Läraren lär ut betydelsen av vissa substantiv genom att peka på olika saker i rummet och säga "Det här är en bok", "Det här är en penna" osv. Så småningom övergår han till att fråga "Är det här en bok?" Kursdeltagarna säger ja eller nej. Läraren håller då upp en skylt med ordet "ja" och

uttalar det samtidigt. På samma sätt lärs ordbilden "nej" ut (se s 33).

När de olika substantiven är inlärd och eleverna kan ge rätt respons på ordbilderna, får de ett bildblad av följande utseende. Läraren läser frågor till varje bild, visar samtidigt bildbladet med arbetsprojektor och markerar själv på de första uppgifterna. Deltagarna markerar på samma sätt och fortsätter sedan själva. Övningen kan också ledas med inspelningar.

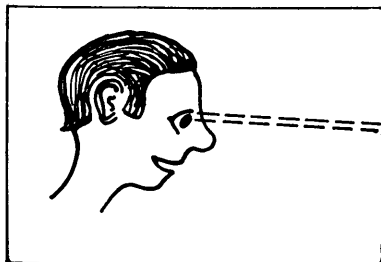
Observera att bilderna kommer i rader som läses från vänster till höger. På så sätt blir redan denna övning ett sätt att öva in läs- och skrivriktningen.

Hörövningarna kan på en mängd sätt stödjas med bildmaterial. Ofta kan meningens ord illustreras i den ordning de kommer i satsen. Här har man särskilt stor användning av flanellografmaterial.

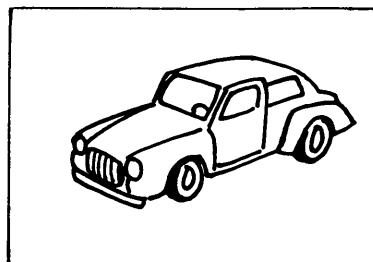

Exempel:

Korta satser av typen "han ser en bil" skall läras ut. Bilderna presenteras samtidigt som läraren säger satsen.

(han ser)

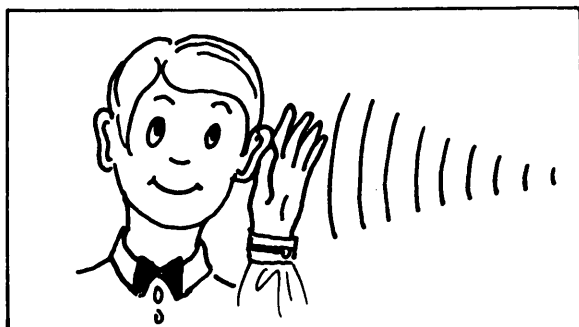

(en bil)

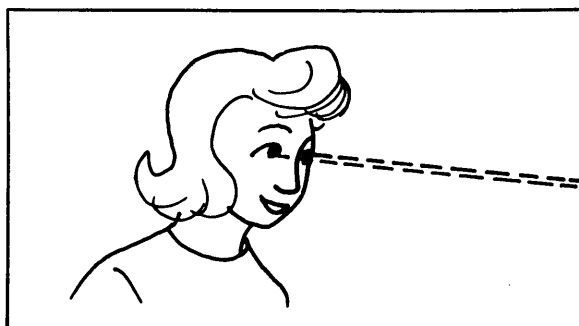

Genom att byta "han" mot "hon", "ser" mot "hör" och växling av akkusativobjektet, kan en mängd variationer på samma språkliga mönster erhållas.

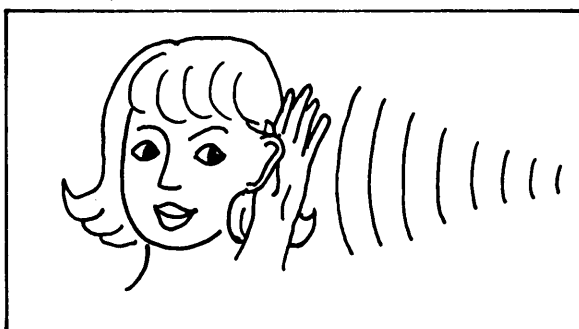
Vänstra bilden kan bytas mot vilken som helst av:

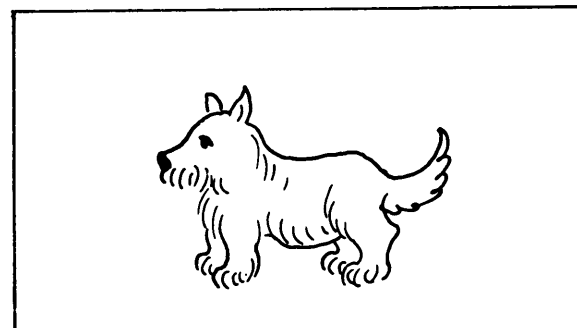
(han hör)

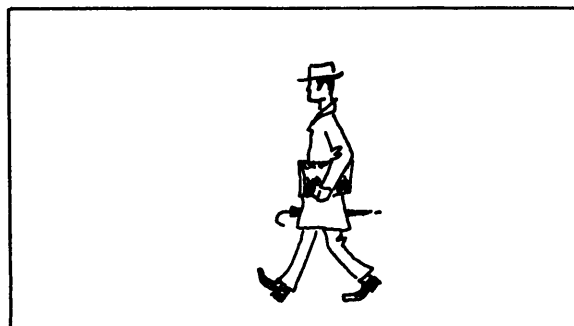
(hon ser)

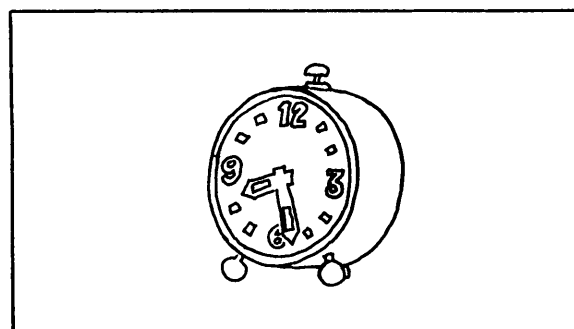
(hon hör)

(en hund)

(en man)

(en klocka)

Extensiva hörövningar bör vara ett ofta återkommande moment i svenskundervisningen. Till en början måste de vara mycket korta för att inte deltagarnas uppmärksamhet skall slappna. De bör vara intalade av olika röster (barn, vuxna, gamla; manliga, kvinnliga).

Om den akustiska bilden stöds av diabilder eller annat bildmaterial, kan hörövningen användas för elever på ganska olika förståelsenivåer — bilden stöder och förklarar det man inte förstår av språket. Även här är bildmaterial som presenteras med arbetsprojektor en stor fördel. Bilderna presenteras i läsriktning. Läraren pekar och visar medan ljudbandet går.

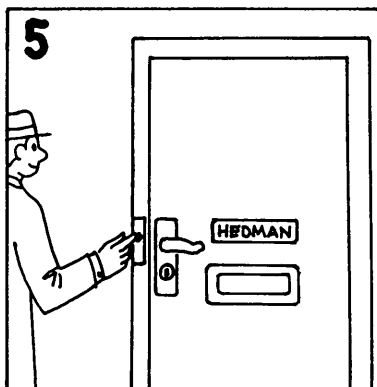
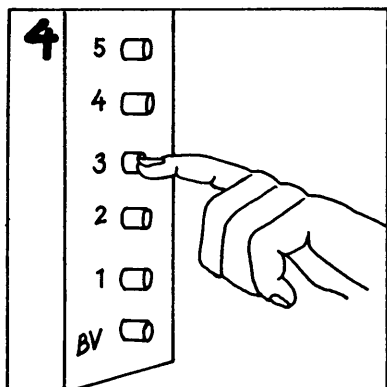
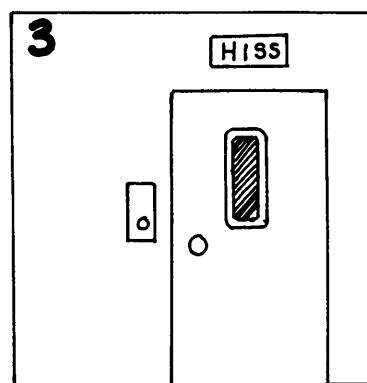
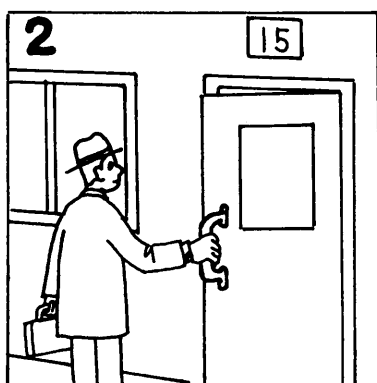
Bilderna bör vara ordnade i en tydlig sekvens, så att varje moment i berättelsen stöds av bilder.

Samma bildserier kan senare utnyttjas för talövningar.

Även avlyssning av svenska sånger kan ses som ett led i denna träning att höra och förstå och är inte att betrakta endast som en form av avkoppling.

Exempel:

Här följer de första bilderna i en serie som handlar om ett besök hemma hos en familj.

Talövningar

Talövningens uppgift skall vara att uppöva deltagarnas färdighet att spontant uttrycka föreställningar och tankar muntligt. För att åstadkomma detta måste deltagaren först någorlunda korrekt kunna uttrycka sig i *bunden talövning*. Den bundna talövningen är sålunda endast ett medel att nå fram till en *friare talövning*, där det väsentligaste är att deltagaren kan lämna en helt förståelig om än inte formellt oklanderlig information på det främmande språket. Dessa två former måste *ständigt samordnas* så att friare talövningar sätts in så snart det för deltagarna är möjligt att relativt fritt uttrycka sig med ord och strukturer som noggrant inövats i den bundna talövningen.

Bunden talövning används för inprägling av språkliga mönster samt för grundläggande inövning av ord och fraser. Nya ord inövas därvid i kända strukturer och nya strukturer inövas med känt ordförråd.

I den bundna talövningen bör i princip varje felaktighet korrigeras. Det är emellertid väsentligt att läraren leder övningen på ett sådant sätt att felaktigheter i elevernas prestationer i möjligaste mån förebyggs.

Här följer några synpunkter som kan vara den enskilde läraren till hjälp i arbetet:

Strukturövningarna bör vara enspråkiga, snabba, muntliga, systematiska, varierade, så naturliga som möjligt och med någon form av konkret anknytning.

Utgångspunkt är i regel en hörövning. En fördel är om strukturen förekommer flera gånger i det som avlyssnats. Dessutom måste den presenteras på ett sådant sätt att alla förstår vad övningen syftar till. Även om det i första hand här är fråga om muntliga övningar, kan deltagarna snabbare förstå vad läraren vill att de skall göra genom att man vid presentationen låter dem höra responsfrasen stödd av bilder på skriv- och flaneltavlan eller i arbetsprojektorn. Övningen styrs av läraren, antingen han talar själv eller använder ljudband, och deltagarna kan ställa frågor. Kommentarer, slutsatser och regler kommer lämpligen i sista hand eller i varje fall mot slutet av övningen. Om man får eleverna att själva formulera en slutsats, har övningen lyckats väl.

En viktig princip för dessa övningar är att det som övas måste vara *den enda nya faktorn* i strukturen. En ny, okänd struktur övas alltid med känt

ordföråd. Man bör inte heller ha med för mycket ovidkommande gods i övningen så att uppmärksamheten dras från strukturen själv. Om övningen anknyts till verkligheten, t ex föremål i studierummet, bilder eller mimiskt agerande, s k aktivt spel, befrämjas klarheten och förståelsen.

Tempot är viktigt vid dessa övningar. Dels kan själva materialet i övningarna ofta vara innehållsmässigt ointressant (man bör dock där så är möjligt använda minisituationer — i minidialog — som anknyter till deltagarnas erfarenheter och intressen), dels måste alla deltagarna hinna svara eller fråga. Därför måste endast en liten del av lektionen anslås till strukturövningen — först kanske bara fyra, fem minuter. Läraren börjar i ganska lugnt tempo och ökar successivt, samtidigt som han är uppmärksam på att alla uppfattat övningen.

Den aktiva inövningen måste också innebära att man isolerar en grammatisk företeelse och övar en sak i taget. Vidare bör man vid varje lektionstillfälle koncentrera sig på en eller ett par strukturer. Varje nytt mönster bör sedan i fortsättningen ständigt aktualiseras och förstärkas. Beträffande mera omfattande företeelser bör inlärningen bedrivas koncentriskt, så att man vid första övningstillfället övar huvudtypen och sparar varianterna till senare tillfällen.

Strukturövningarna är en typisk form av gruppaktivitet. I andra moment av arbetspasset framträder de individuella olikheterna — man bygger på ett större lärostoff och elevernas förkunskaper aktiveras. Vid en strukturövning däremot är det väsentligt att gruppen märker att alla kan vara med, inte att enstaka deltagare får briljera. En viss individualisering kan naturligtvis förekomma även vid en strukturövning. Läraren kan arbeta med en mindre del av gruppen som behöver speciell övning på en viss företeelse/struktur, medan resten av gruppen sysslar med andra uppgifter .

Resultatet av dessa övningar är mycket beroende av lärarens förmåga att engagera deltagarna. De måste stimuleras till att vilja uttrycka sig. Först och främst bör man förklara för deltagarna varför man sysslar med övningarna. Man måste visa den enskilde deltagaren intresse och respekt för att få honom att satsa sig själv och delta i övningen. Läraren bör ha för vana att ständigt uppmuntra deltagarna, såväl individuellt som kollektivt. Han bör hjälpa deltagare med svårigheter genom att ge dem alternativfrågor eller ja/nej-frågor.

Ett ensidigt övande av strukturer kan göra deltagarna osjälvständiga i sin språkliga produktion.

Liksom andra former av bunden talövning bör strukturövningen sikta till en friare talövning, där det väsentliga är att lämna en helt förståelig och om möjligt formellt riktig information. Fri talövning bör integreras i undervisningen så snart deltagarna kan i någon mån fritt uttrycka sig med strukturer som övats i den bundna talövningen.

Några olika typer av strukturövningar

Repetition

Exempel:

Stimulus: Är den här boken din eller min?

Respons: Den är min.

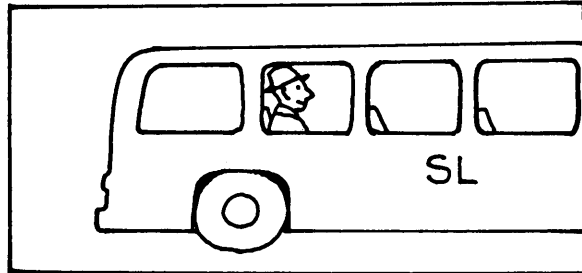
Stimulus: Är den här pennan din eller min?

Respons: Den är min.

Stimulus: Är den här hatten din eller min?

Respons: Den är min.

Exempel på bundna dialogövningar

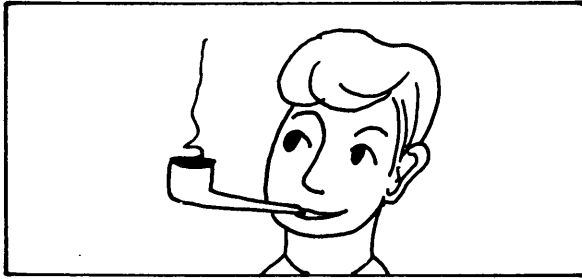
Stimulus: Åker han bil eller buss?

Respons: Han åker buss.

Stimulus: Köper han en bok eller en tidning?

Respons: Han köper en tidning.

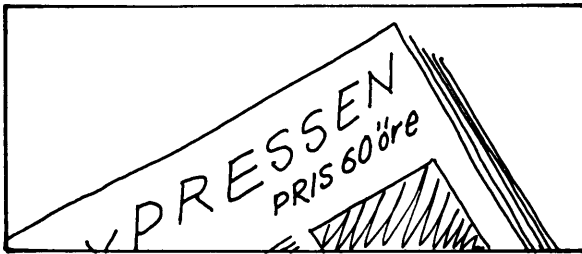
Stimulus: Röker han pipa eller cigarr?

Respons: Han röker pipa.

Substitution

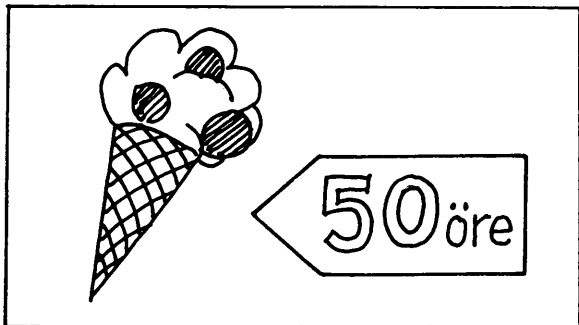
En vanlig typ av strukturövning är att deltagarna i en given fras byter ut ett element mot ett annat.

A. Enkel övning:

Stimulus: Vad kostar tidningen?

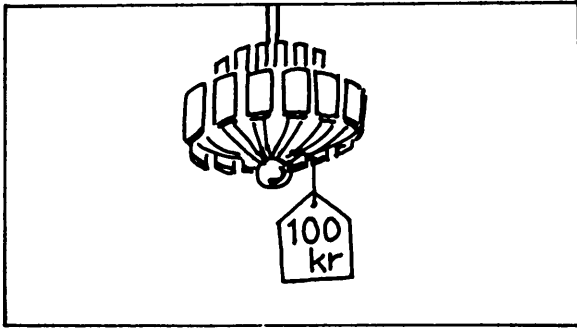
Respons: Den kostar 60 öre.

Stimulus: Vad kostar glassen?

Respons: Den kostar 50 öre.

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the right side of the page.

- Stimulus:* Vad kostar lampan?
Respons: Den kostar 100 kronor.
- Stimulus:* Jag har en tidning.
Respons: Jag tar den.
- Stimulus:* Jag har en bok.
Respons: Jag tar den.
- Stimulus:* Jag har en krona.
Respons: Jag tar den.

B. Tvåstegsövning (där steg 1 är bekant):
(Titta på bilden av Jani!)

- 1 a) *Stimulus:* Läser han en bok?
Respons: Ja, det gör han.
- Stimulus:* Dricker han mjölk?
Respons: Ja, det gör han.
- Stimulus:* Bor han i Sverige?
Respons: Ja, det gör han.
Osv
- b) *Stimulus:* Läser han en tidning?
Respons: Nej, det gör han inte.
- Stimulus:* Bor han i Finland?
Respons: Nej, det gör han inte.
Osv

(Titta på John!)

- 2 a) *Stimulus:* Kan han läsa?
Respons: Ja, det kan han.
- Stimulus:* Vill han läsa?
Respons: Ja, det vill han.
Osv
- b) *Stimulus:* Kan han tala finska?
Respons: Nej, det kan han inte.
- Stimulus:* Får han köra bil?
Respons: Nej, det får han inte.
Osv

Transformation

Transformation kan användas bl a för att träna tempus. I denna målgrupp torde endast de elever som har ganska goda förkunskaper i svenska kunna klara övningar av denna typ.

Exempel:

- Stimulus:* Anna går på bio klockan 7.
Hon ser en bra film.
Hon åker buss hem.
(Vad gjorde Anna igår?)
- Respons:* Hon gick på bio klockan 7.
Hon såg en bra film.
Hon åkte buss hem.

Exempel på bundna dialogövningar

Bundna dialogövningar kan vara utformade på olika sätt. Ett exempel på bunden dialogövning är minisituationen.

Exempel:

- Stimulus:* Vad gjorde du i går kväll?
Respons: I går kväll tittade jag på TV.
- Stimulus:* Vad ska du göra i morgon kväll?
Respons: I morgon kväll ska jag gå på bio.
Osv

Responsen kan även vara utformad som en fråga.

Exempel:

- Stimulus:* Jag åt omelett till lunch.
Respons: Var den god?

Läraren eller annan deltagare bekräftar: Ja, det var den.

Stimulus: Jag köpte en ny klänning i går.

Respons: Var den dyr?

Läraren eller annan deltagare bekräftar: Ja, det var den. Osv

Nya strukturer tränas med känt ordförråd. Svårighetsgraden ökar successivt. Enkla övningar förbereder de mer komplicerade.

Friare talövning

Den bundna talövningen har till uppgift att hos deltagarna öva in strukturer, ord och fraser. I den friare talövningen ska det på detta sätt inlärd stoff användas av deltagaren utan att läraren genom sitt sätt att fråga hårt styr svaret vad gäller strukturer, ord och fraser. Deltagarna måste så småningom även stimuleras att i någon mån uttrycka sina egna upplevelser, förmodanden, önskemål, känslor och åsikter. En förutsättning för att den friare talövningen ska lyckas är att läraren är säker på att deltagarna har nödvändigt språkstoff aktuellt.

Det är viktigt att vad som sägs vid samtalsövning stämmer med verkligheten så långt detta är möjligt och i övrigt framstår som helt rimligt. Deltagarna bör kunna tillämpa sina färdigheter i meningsfulla situationer. Hälsningsord, presentation av sig själv och andra, artighetsfraser, utbyte av adresser och telefonnummer är exempel på sådant som lämpligen kan övas.

Framför allt torde bildmaterial vara en mycket stor hjälp vid såväl bunden som friare talövning.

En vanlig form av friare talövning torde vara den där läraren utgår från ett stycke, som avlyssnas extensivt, och ger översiktsfrågor och/eller låter deltagarna referera innehållet (t ex i anslutning till sådana bilder som på s 20).

En utmärkt tal- och uttalsträning får deltagarna också genom att lära sig små textstycken (dialogavsnitt) utantill. Denna undervisning bör dock på lämpligt sätt individualiseras. (Se exempel 2 nedan).

Över huvud taget har den friare samtalsövningen ett naturligt samband med olika vardagssituationer i och framför allt utanför studierummet. En enspråkig undervisning leder naturligt till att de olika situationer som uppstår kommenteras på svenska och att samtalspråket blir svenska. Dessa enkla samtal bör inte bara föras i form av frågor som läraren ställer och deltagarna besvarar. Det är väsentligt att deltagarna också ges tillfälle

att ställa frågor till varandra och till läraren, eftersom invandrare ofta måste fråga sig fram för att få nödvändig information.

Att låta deltagarna berätta om egna erfarenheter efter förebild från tidigare behandlat stoff torde också vara en lämplig form av talövning, där tidigare inlärt stoff blir befast. Om deltagargruppen lyssnat på en hörövning om ett restaurangbesök, berättar alltså någon eller några deltagare om en egen upplevelse av ett besök på en restaurang, grillbar, konditori eller liknande, och använder då ord och fraser från den behandlade hörövningen i sin framställning. Det är därför önskvärt, att det bland de läromedel som används finns material som kan bilda bakgrund till denna typ av övning.

Till friare talövningar bör också räknas dramatiseringsövningar av olika slag. Deltagarna kan omarbota exempelvis en vanlig berättande text eller också används ett textavsnitt som redan är dramatiserat. Det är emellertid väsentligt att deltagarna i detta sammanhang söker vara relativt fria gentemot förlagan i ordval och uttryckssätt, så att övningen inte blir en redovisning av en utantilläxa. Denna typ av övning ger dessutom ett osökt tillfälle att på ett mycket motiverat sätt öva intonation.

Den friare talövningen går lättare om man lyckas få deltagarna att känna att kraven på tempo och formellt oklanderliga prestationer inte är lika höga som under de bundna övningarna. Läraren bör också visa att han framför allt i första hand är intresserad av *vad* deltagarna har att berätta och inte av *hur* de berättar det.

För att få deltagarna att tala någorlunda lätt, fort och korrekt, måste läraren naturligtvis först och främst bibringa dem vissa grundläggande faktiska kunskaper. Men det är också viktigt att han uppmuntrar dem och får dem att *tro* att de har dessa kunskaper. Självförtroendet ökar prestationsförmågan. Detta är särskilt markant vid språkinläringen.

Här följer två exempel på talövningar:

Exempel 1:

Deltagarna har lärt sig en dialog utantill, kanske av den här typen:

A: Hej!

B: Hej, hur mår du?

A: Tack, bra! Hur mår du själv?

B: Bara bra, tack. Och din fru då?

A: Hon är dålig.

B: Det var tråkigt att höra. Hälsa henne så mycket.

A: Ja, det ska jag göra. Hej, Hej!

Många vuxna vill ogärna yttra sig inför en hel grupp. För att ge blygare deltagare tillfälle till mer ogenerad talövning kan läraren låta deltagarna parvis samtidigt öva dels exakt denna dialog, dels variationer med hänsyn till deltagarnas personliga förhållanden (hälsotillstånd och familjeförhållanden). Under övningen går läraren runt och lyssnar och hjälper varje par.

Exempel 2:

Deltagarna har övat en text som utgörs av ett samtal i en inköpssituation. Denna text ska nu följas upp av dramatiseringsövningar. Läraren har för detta ändamål sammanställt satser med flanellbilder på föremål. I olika plastmappar har han lagt bilder på varor som kan köpas i en pressbyråkiosk, i en fruktaffär, i ett korvstånd, i en skoaffär etc.

Läraren sätter på flanelltavlan nu upp en sats bilder, och två deltagare som gärna agerar inför sina kamrater får spela kund respektive expedient. De ställer sig på var sin sida om ett bord. Allteftersom kunden väljer bland "varorna" på flanelltavlan, plockar expedienten ner dem på "disken" och räknar slutligen ut vad inköpet kostar. Efter avslutat samtal sätter läraren upp en ny bildsats på flanelltavlan, och två andra deltagare får agera.

Uttal

Det vore ganska enkelt om uttalsträningen rätt och slätt gick ut på att få deltagaren att härma några nya ljud som han inte har hört förr. Tyvärr är uppgiften inte så okomplicerad. Uttalssvårigheter hänger nästan alltid samman med svårigheter att rätt uppfatta och tolka det nya språkets ljud. Alla som lär sig ett nytt språk gör en ofrivillig omtolkning av det hörda, och då uppstår fel som deltagaren inte själv kan kontrollera. Hans eget modersmål påverkar mycket starkt den uppfattning och det minnesintryck han får av de svenska ljuden. Omedvetet sorterar han in det nya i det system av ljudvanor som modersmålet gett honom, "hör in" likheter som är främmande för en svensk och förbiser skillnader. Hörförståelse och uttal går hand i hand i språkinläringen. Så länge deltagaren har en "utländsk" uppfattning av ljuden kan läraren inte vänta sig att han uttalar rätt, än mindre att han kommer ihåg ett ords rätta uttal. Omvänt är ett dåligt svenskt uttal ofta symtom på att deltagaren illa uppfattar talad svenska och har svårt att fånga upp nya ord och uttryck rätt.

Vokalerna ger klang åt språket. Det är därför viktigt att riktiga vokalljud lärs in från början. Följande metod, där foton av munnens ställning vid uttalet av olika vokaler används, kan rekommenderas:

Kursdeltagarna studerar en munbild och försöker säga det korrekta ljudet. Spegel används. Läraren ger individuell handledning. *Detta skall ske utan att eleverna ser bokstavssymbolen.*

Vokalerna kan läras in i följande ordning (variationer beroende på elevernas modersmål kan givetvis förekomma):

o i å e u a ä ö y

Kommentar till några av vokalerna:

a

Svårigheten i uttalet ligger i att fonemet a i far är internationellt lågfrekvent (undantag engelska). Observera skillnaden mellan a i "kam" och a i "far".

u och y

U och y är mycket svåra ljud för de flesta kursdeltagare. De har svårt att särskilja ljuden, varför de bör läras in väl åtskilda i inlärningsgången.

Uttalsundervisningen är ett moment som helt självklart ska integreras i den övriga undervisningen. Inövningen av de svenska ljuden bör ske *successivt* och *kontextuellt* (dvs uttalet av ord ska inövas i ett textsammanhang). Se kapitlet Inledande läs- och skrivundervisning.

Lärarens artikulation får inte bli överdriven och talet inte onaturligt långsamt. Redan från början bör deltagarna vänja sig vid normal samtalstakt. För ett korrekt uttal är intonation och satsrytm lika viktiga som de enskilda ljuden. Här får man främst förlita sig på deltagarnas imitationsförmåga.

Vid den första läs- och skrivundervisningen (som behandlas i kapitlet Inledande läs- och skrivundervisning) uppstår dock behov av att "ljuda", dvs avlyssna ett ord mycket långsamt. Här uppstår också problemet att ljudbilden i vardagsspråk inte stämmer med skriftbilden (ex: vad är det?). Vid läsundervisningen kan man i sådana fall behöva läsa orden ljudenligt — också för att successivt befästa skrivfärdigheten — men läraren bör även använda det naturliga uttalet (vaåde?)

Varje enstaka ord som skall avlyssnas och uttalas mycket långsamt för fonemanalysens skull,

bör först presenteras i en hel fras i naturlig tal-
språksrytm.

Under första delen av den elementära språkkur-
sen kan man parallellt med övrig undervisning sys-
tematiskt gå igenom uttal och gärna ge illustrerade
nyckelord som alla lär sig och som man kan hän-
visa till när tveksamhet om uttalet uppstår.

I vilken ordning de svenska ljuden bör övas
hänger framför allt samman med vilket modersmål
deltagaren har. I kapitlet om läsundervisning har
förelagits en ordning som tar hänsyn till de van-
ligaste svårigheterna.

Om personnamn används för att uttrycka geni-
tiv, bör man undvika namn som slutar på -s. Lika-
så bör man undvika namn som slutar på -r, -rt, -rd
eller -rn. Dessa namn kan ge upphov till avvikande
svåruttalade genitivformer.

Inlärningsstudio (IS) ger läraren väsentligt ökade
möjligheter att individualisera och effektivisera ut-
talsundervisningen. Läraren måste dock ha klart
för sig, att många deltagare inte har förmåga att
själva uppfatta om de uttalar rätt eller fel. Även
relativt enkla övningar i inlärningsstudio kan då bli
helt resultatlösa. Risk finns till och med att man
uppnår en helt motsatt effekt — att ett felaktigt ut-
tal nöts in — om inte deltagargruppen är så liten
att läraren har möjlighet att noga följa varje del-
tagares arbete. Först då torde inlärningsstudion
kunna effektivisera uttalsundervisningen.

Inledande läs- och skrivundervisning

Mål

Läroplanen anger som allmänt mål för samtliga invandrargrupper att den elementära undervisningen bl a skall möjliggöra för invandraren

"att läsa och förstå enkel skriftlig information och i någon mån uttrycka sig i skrift". (Läroplan i svenska för invandrare s 7)

För denna målgrupp kan den korta tid grundutbildningen varar endast ge en inledande läs- och skrivundervisning. Målet att läsa och förstå lätt text kan för de flesta i gruppen nås endast efter ytterligare studier — många deltagare kommer vid grundutbildningens slut kanske inte att behärska samtliga bokstäver i alfabetet.

Viktigt är därför att grundutbildningens inläring är så stimulerande att kursdeltagaren blir motiverad för fortsatt läs- och skrivinläring.

Huvudmoment

Förberedande läs- och skrivundervisning:

Hör- och talövningar

Arbetsställning

Övningar av arbetsriktning (vänster höger)

Handmotoriska övningar och rörelseövningar

Inledande läsundervisning

Inledande skrivundervisning

Allmänt om läsmetoder och läsinläring

Vid inledande läsundervisning kommer ett flertal metoder till användning. I Sverige har i huvudsak tre metoder och kombinationer av dem använts: den syntetiska ljudmetoden, den analytiska ljudmetoden och helordsmetoden (eller ordbildmetoden).

Den *syntetiska ljudmetoden* innebär att eleverna får lära känna ett ljud åt gången och lära in den symbol (bokstav) som ljudet representerar. Så snart de lärt sig några vokaler och konsonanter, låter man dem ljuda samman dessa till ord.

Den *analytiska ljudmetoden* är metodiskt uppbyggd på följande sätt:

Eleven får utgå från ett för honom välkänt ord — presenterat och övat vid hör- och talövningar. Detta ord analyseras under ledning av läraren med avseende på ljud och ljudföljd. Först därefter läses ordet.

Ljud och bokstav inläres inte samtidigt utan *först ljudet, sedan ljud+bokstav*.

Den första läsinläringen stöder sig på bilder, objekt och handlingar. Bilderna står för *hela ord*, inte för enstaka ljud. Ljuden representeras av talrörelser och övas med hjälp av realistiska ansiktsbilder.

Eleven får en bild som symboliserar ett helt ljudenligt stavat ord, analyserar ljuden (vilket ljud? hur många?) lägger eller skriver ordet med bokstäver som symboliserar ljuden. Sedan de första 6—8 ljuden preparerats på detta sätt, kan ljud och bokstav läras in samtidigt.

Både den syntetiska och den analytiska ljudmetoden är lämplig för läsinläring när det gäller språk med i huvudsak ljudenlig stavning.

Vid den *s k helordsmetoden* eller *ordbildmetoden* presenteras den grafiska bilden av ett helt ord eller till och med en hel sats som en helhet för eleven, samtidigt som läraren uttalar ordet eller satsen. Presentationen kan stödjas med bild eller annan åskådlig förstärkning. Ordbildmetoden är särskilt lämplig för ord som är ljudstridigt stavade och har därför mest kommit till användning i språk där uttal och stavning är vitt skilda. Ordbildmetoden har vissa nackdelar, särskilt om den används utan kombination med andra metoder. Varje nytt ord blir ju en ny grafisk symbol att belasta minnet med för eleven.

För vuxna elever som skall lära sig läsa och skriva svenska rekommenderas i det följande en kombination av metoder (i huvudsak helordsmetod och analytisk ljudmetod).

Förberedande läs- och skrivundervisning

Redan innan de första ljuden och bokstäverna lärts in, måste en så god beredskap som möjligt skapas för själva läs- och skrivinläringen. Läraren måste med hör- och talövningar bygga upp ett ordförråd av *studieteknisk natur*, så att eleverna kan följa instruktionerna vid läsundervisningen. Exempel på ord som bör läras in:

tala, lyssna, höra, skriva, rita, säga (speciellt i imperativform)

ljud, ord

först, i mitten, sist (i ordet, på raden)

upp, ner, början, slutet, före, efter

nästa (rad)

mun, läppar, tunga, tänder

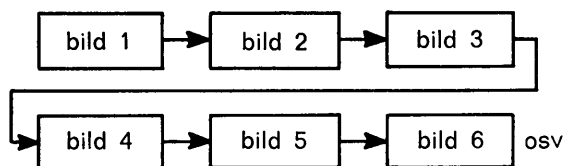
papper, penna, krita, bok, sida

ett, två, tre etc; den första, den andra etc.

Dessutom kan vissa adjektiv behövas, t ex tydligt, bra, liten—stor, rätt—fel samt ord som betecknar färger.

Under hör- och talövningarna måste också en del för den första läsundervisningen lämpliga ord presenteras även om de inte är frekventa i vanligt språk. Personer som förekommer i övningarna kan ha namn som är lätta att läsa på ett senare stadium (t ex Tor, Tore, Leo, Ola, Sara, Lisa, Rosa, Maria, Malin).

Arbets- och läsriktningen vänster höger kan på olika sätt övas och förstärkas. När man t ex med flanellograf presenterar bilder som illustrerar en hör- och talövning, bör det ske "läsriktigt" så här:

Motoriska övningar bör också förekomma (se Inledande skrivundervisning).

Metodik och inlärningsgång vid den inledande läsundervisningen

Innan ett förslag till inlärningsgång presenteras, skall här skillnaderna i inlärnings sätt mellan olika typer av ljud diskuteras. I läsmetodiskt avseende är det lämpligt att dela in ljuden i tre grupper:

- vokaler
- konsonanter som är s k håll-ljud
- konsonanter som är s k stöt-ljud

Vokaler

Vokalljuden lärs in enligt den metodik som angivits tidigare (under Uttal, s 27). Vokalerna lärs förslagsvis in så här:

Exempel på inläring av vokalen "o".

- Repetition av talövning.
- Ljudet analyseras i kända ord:
  - Var hör du "o" i ordet "ros" — först, i mitten eller sist?
  - I mitten.
  - Var hör du "o" i "lo" — först eller sist? Osv.
- Symbolen för "o" presenteras.
- Kombinationen ljud — symbol tränas i ord- och ljudanalys i tal och text, samt skrivs. Se exempel på övningar i inlärningsgången!

Håll-ljud

Hållljud är sådana ljud som man kan hålla ut på, dvs förutom vokalerna konsonanterna f, j, l, m, n, r, s, v. Dessa konsonanter kan läras ut på i stort sett samma sätt som vokalerna. Även här kan man ha stor hjälp av munbilder.

Ljuden för bokstäverna skall läsas "lllllllll", "mmmmmmmm" "ssssssssss" osv och ej "ell", "em", "ess" som ju är bokstävernas namn.

Likt vokalerna analyseras dessa konsonanter i kända ord och övas i tal och skrift.

Stötljud

De konsonanter som återstår är s k stötljud: b, d, g, h, k, p, t.

Det kännetecknande för stötljuden är att de i förhållande till övriga språkljud har mycket kort varaktighet och inte utan svårigheter kan uttalas isolerat. Vid inläringen bör man därför undvika att uttala stötljuden ensamma. Stötljuden kan visserligen läras in med samma metodik som övriga ljud, men det är svårt att undvika lästekniska fel av typen te-vå (två), te-ö (tö). Läraren skall alltså ej nämna bokstävernas namn på detta stadium.

Här ett exempel på hur ett stötljud kan läras ut utan att man uttalar ljudet isolerat:

Inlärnin g av konsonanten t

- a) Ljudet analyseras i kända ord. Läraren säger ordet "tå". Han frågar:
 — Hur många ljud hör du i ordet "tå"?
 — Två.
 Läraren ritar två rutor på tavlan:

--	--

- Var hör du "å" i tå, först eller sist?
 — Sist.
 Läraren skriver "å" i den högra rutan:

	å
--	---

- Det ljud du hör först i "tå" skriver man så här. (Läraren skriver t i första rutan):

t	å
---	---

- b) Flera ord övas med t först, sist och i mitten utan att eleverna behöver uttala ljudet isolerat. Deltagarna får själva hitta på ord med t.
 c) Läsning av följande sekvenser:
 ta, tå, te osv
 ut, åt osv

Med ovanstående metod kan man undvika de förut omtalade lästekniska felen, vilka annars kan vara mycket svåra att arbeta bort.

Den successiva ordningsföljden vid inlärnin g av de olika ljuden och bokstäverna kan varieras på en mängd sätt. Man är dock tämligen ense om att de tre typerna av ljud i en lärogång skall placeras in så att några vokaler först presenteras, därefter några konsonanter som är hållljud och sist några konsonanter som är stötljud. De olika typerna av ljud kan "varvas" i grupper t ex så här:

Vokaler	Hållljud	Stötljud
oiå	lmsv	
eua	nfrj	tkp
ä		h
ö		dg
y		b

Tidsföljd

Enligt andra modeller lärs först alla vokaler in, sedan alla hållljud och sist alla stötljud. Variationer i inlärnin gsföljden kan också betingas av kursdeltagarnas källspråk.

Följande allmänna riktlinjer för inlärnin gsgången kan dock uppställas:

- Noggrant utformade hör- och talövningar måste föregå presentationen av nytt läsestoff.
- Endast ett ljud i taget inläres och övas — i början ej mer än ett ljud per dag. Först när ljudet är väl inövat sker kombinationen med bokstaven.
- Bokstäver som betecknar ljud som är svåra att uttala kan sparas till slutet av den inledande läsundervisningen.
- Ljud som låter lika bör ligga så åtskilda som möjligt i inlärnin gsgången (t ex t — d, g — k, f — v, p — b)
- Bokstäver som lätt förväxlas visuellt bör ej heller läras in för tätt på varandra.
- Den första sammanbildningen av ljud till ord är det moment som vid användning av ljudmetod är särskilt viktigt. Eleverna bör uppnå full säkerhet innan nya ljud och bokstäver lärs in.

Förslag till inlärnin gsgång vid den inledande läsundervisningen

Än en gång betonas att en mängd inlärnin gsgångar är tänkbara. Detta förslag är ett av många! Utgångspunkt har varit elever som är totalanalfabeter. För elever som har något års skolutbildning

och delvis behärskar det latinska alfabetet kan vissa inlärningssteg kortas av betydligt eller helt uteslutas.

Steg 1. Vissa högfrekventa ord med helordsmetod

En del högfrekventa ord, som tidigare behandlats i hör- och talövningar, lärs in med hjälp av ordbildmetod (helordsmetod). Exempel på sådana ord: i, och, en, den, han, kan, man, hon, ett.

Eftersom orden här presenteras innan de enskilda ljuden och bokstäverna är inlärd, bör de endast läsas av deltagarna, *ej skrivas*. Läraren måste observera att samma grafiska bild av ett visst ord presenteras varje gång. Man kan ju tänka sig en mängd varianter av ordbilden för exempelvis "han":

Han han han HAN

Han han

I början, innan de enskilda bokstäverna är inlärd, bör man arbeta med gemena ("små") bokstäver i vanlig textstil. Man bör ej samtidigt lära ut flera ord vars grafiska utseende i stora drag överensstämmer. Exempel:

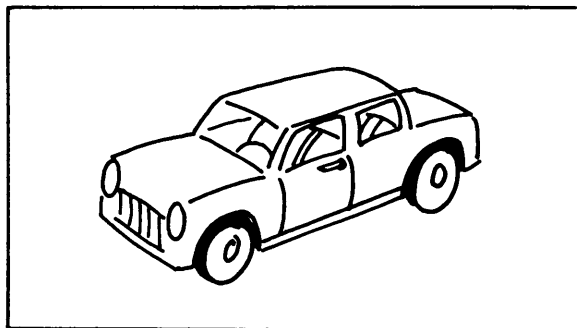
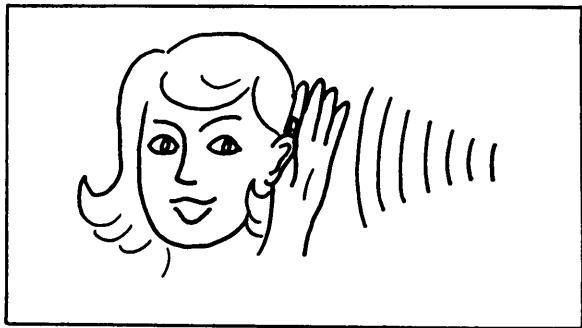
han har kan

Vid användning av helordsmetoden är det lämpligt att man arbetar med flanellografmaterial. Orden finns skrivna på kort som kan flyttas. Härnedan presenteras några övningar där helordsmetod används.

Exempel 1. Inläring av ordbilderna "han" och "hon".

- a) Talövning av den typ som beskrivits på s 19. Kursdeltagarna har uppnått full säkerhet i att använda orden "han" och "hon" som respons på bilder.

b) Bilderna kompletteras nu med ordet "han" respektive "hon":

hon

(hon hör en bil)

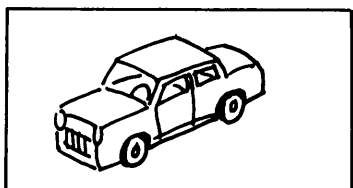
Läraren upprepar talövningen med olika bilder.

c) Eleverna får lägga ut bilderna och ordbilderna på lärarens uppmaning. Här kan eleverna också arbeta på stencilerade blad med lösa kort med ordbilderna "han" och "hon".

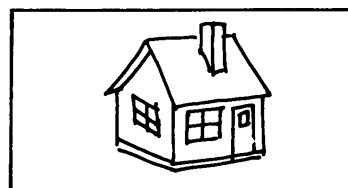
Exempel 2. Inläring av "en" och "ett"

Kursdeltagarna har lärt in många substantiv. Dessa presenteras som kombination av bild och ordbild:

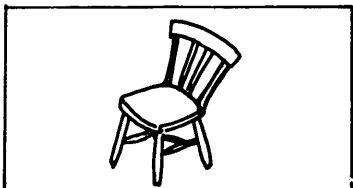
en

ett

en

Eleverna kan själva placera ut ordbilderna framför liknande stencilerade bilder.

Steg 2. Vokaler inläres med analytisk ljudmetod

Samtliga vokaler — eller till att börja med en grupp på två à tre vokaler — lärs in i den ordning de förekommit vid uttalsövningarna (se s 27). Lämpliga vokaler att börja med är o, i, e, å. Varje vokal lärs in på det sätt som föreslagits på s 31.

När symbolerna för de olika ljuden första gången presenteras i skrift, bör läraren överdimensionera dem kraftigt. Eleverna kan sedan få identifiera den inlärd vokalen genom att markera den varje gång den förekommer i en text, gärna en tidnings-sida eller en löpsedel med varierande typografi.

Vid inläringen av olika vokalklanger som skrivs med samma symbol (bokstav), behöver man inte använda begreppen kort och lång vokal. Man kan i stället använda metoden att sammanställa grupper av ord med lika vokalklang:

lås, få, vår, må, nå

fått, gått, vått

ris, is, fin

vitt, in, min, din

Allt eftersom vokalerna lärs in, övar man textning av symbolerna. Eftersom löpande text till största delen består av gemena ("små") bokstäver, bör dessa övas mest.

Exempel på skrivövning med bokstaven a

Deltagarna är bekanta med ljudet a.

- Läraren visar på tavlan hur a skrivs. Han ljudar samtidigt a. Läraren överdimensionerar bokstaven de första gångerna han skriver den. Eleverna kan få utföra lika stora rörelser — antingen de utför rörelserna i luften eller skriver på tavlan eller på makulaturpapper.
- Eleverna får öva bokstaven med filtpenna eller vanlig penna. (Se supplement Handskrivning till Läroplan för grundskolan. Utkommer vårterminen 1972.)

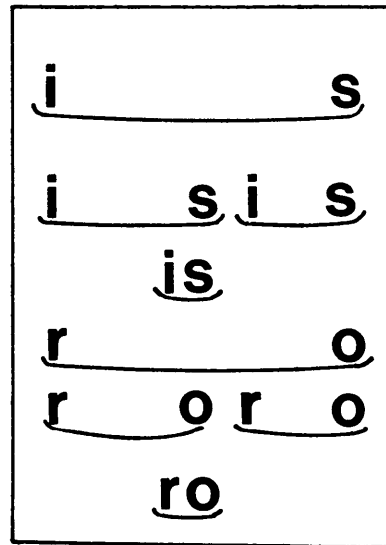
Anmärkning: Observera att bokstaven a i den vanliga typografi som förekommer i dagstidningar (sk "brödstil") har samma grundform som ett skrivmaskinsskrivet a:

a a a

I många futura-typsnitt förekommer detta a:

a a a

Använd vid de första övningarna gärna den senare varianten. Se i varje fall till att den bokstavsform eleverna lär sig texta är densamma som förekommer i de stencilerade eller tryckta övningarna.

Ljuda "i" och låt fingret glida mot "s".

- e) När flera ord är bearbetade tar man bort bokstavskorten. Nästa moment är skrivning av orden. Skrivningen görs till *bilder*. Det är på detta stadium meningslöst att läraren skriver ordet före. Då blir övningen en ren avskrivningsövning. Ljudanalysen och läsningen är det primära.

Ett bildblad för skrivövning kan se ut så här:

Steg 3. De första konsonanterna som är hålljud

Den första gruppen konsonanter som är hålljud lärs in (se s 32). Hålljuden kan läras in i följande ordning:

grupp 1: l, m, s, v

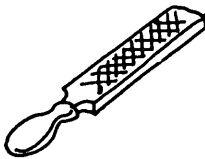
grupp 2: n, f, r, j

Steg 4. Sammanljudning. De första orden läses

I samband med inövningen av varje konsonantljud övas sammanljudning med vokalerna. Vid sammanljudningsövningarna bör eleverna ha kort i ganska stort format med de inlärd bokstäverna på. Korten bör bara användas vid de första övningarna eftersom deltagarna kan uppleva detta moment som "barnsligt".

Exempel på sammanljudningsövning av ordet "is"

- Visa en bild som föreställer is.
- Läraren säger ordet is.
- Deltagarna ljudar ordet is och lägger det med bokstavskorten.
- Ordet läses. Många deltagare kan här ha svårigheter att läsa ihop ljuden utan uppehåll. För att undvika "hack" i läsningen kan man då ha hjälp av ett blad av följande utseende:

		öra
		lås
		

- f) Diktamensövningar på orden.
- g) Individuella övningar kan ske på flera sätt. Deltagarna får bilder av orden och skall skriva dem. Deltagarna får orden och skall läsa dem och kombinera med bild.

Skrivningen av de inlärd ord är i första hand en kontroll av att deltagarna kan kombinera ljud — bokstav och att de kan analysera ljuden i rätt följd.

Sammanljudningen kan nu också övas med rena lästekniksövningar av följande typ:

(Läses vertikalt) o   mo   os   so   or   ro
                           i   mi   is   si   ir   ri

Dessa övningar skall bara förekomma som korta inpass i undervisningen. De kan också förekomma i senare moment — i anslutning till presentationen av ett nytt ljud eller en ny ljudförbindelse. Särskilt nyttiga kan övningarna vara vid diskrimination av vokaler:

å	mås	lås	rås	mår
i	mis	lis	ris	mir
o	mos	los	ros	mor
a	mas	las	ras	mar

Vokalernas ordning ändras från gång till gång.

Steg 5. Övningar med de första meningarna

Med vokalerna och de konsonanter som är hålljud kan en hel del ord läsas och övas. Innan eleverna får läsa orden skall dessa ljudanalyseras helt. Självklart är att ordens betydelse redan tidigare är inövad vid hör- och talövningar.

Exempel på möjliga ord:

sa, år, så, ni, se

mer, mos, mål, rar, ror, ras, ris, ser

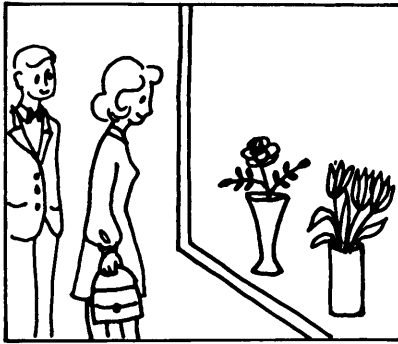
får, ren, ner, rår, sås, lås, nos, sol

fel, nål, sår, lär, öre, syr, mur.

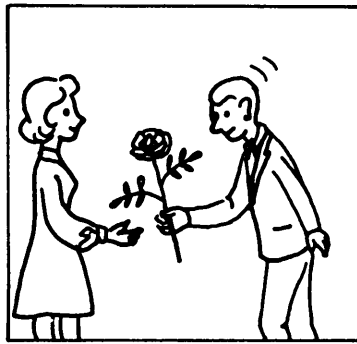
De första namnen kan vara:

Ola, Leo, Sara, Lisa, Rosa

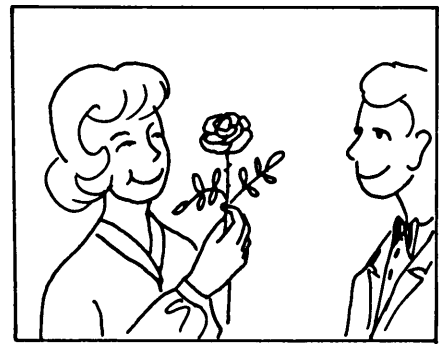
De första meningarna får av naturliga skäl ett ganska torftigt innehåll som kan verka naivt för deltagarna. Detta kan motverkas genom att bilderna handlar om vuxna människor och gärna framställs humoristiskt. Serieformen är lämplig.

Lisa ser en ros

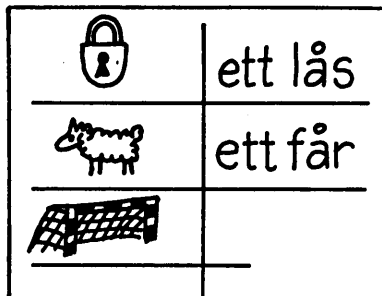
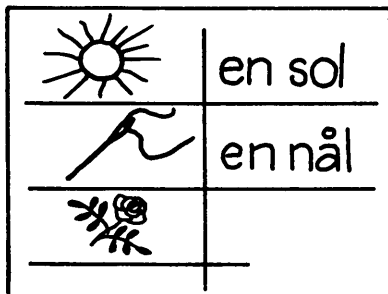
Lisa får en ros

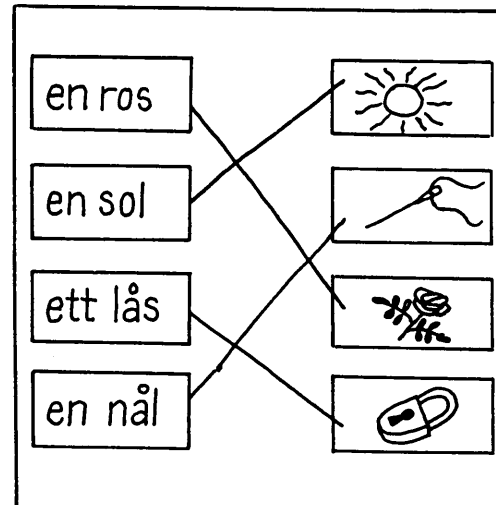
Lisa ler

De tidigare inövade ordbilderna kan också ingå i meningarna och uttrycken. Så här kan man t ex öva ett antal substantiv tillsammans med ordbilderna "en" och "ett":

a) Först övas ord med enbart "en" respektive "ett". Bilder på bladet, deltagarna skriver orden.

c) Läsförståelseövningar där ord och bild skall kombineras.

Drag ett streck mellan ord och bild!

Steg 6. De första stötljuden

En grupp stötljud lärs in (se s 31). Lämplig ordning vid inläringen:

grupp 1: p, t, k

grupp 2: h

grupp 3: d, g, b

b) Övningar med orden blandade på samma blad.

Vissa elever, t ex de finsktalande, har svårigheter med ljuden t-d, k-g, p-b. Ljuden inom des-

sa par är mycket lika. Enligt här skisserade förslag lärs de tonlösa in först. Påpeka för elever med inlärningsvårigheter med de tonande ljuden att skillnaden mellan t ex "tå" och "då" är att tonen, rösten, skall finnas i *hela* "då" men ej i hela "tå". Låt eleverna känna på struphuvudet och uppfatta att vibrationerna känns hela tiden när man säger "då", men endast i slutet när man säger "tå".

Steg 7. Övningar med hela meningar. Punkt och stor bokstav

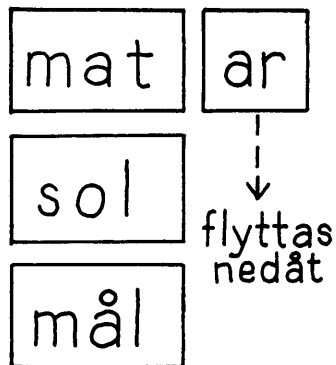
Ytterligare övningar med hela meningar kan nu ske med ett ännu större ordförråd. Hittills inlända ordbilder kan förekomma. Exempel på svårighetsgrad:

Ta en nål.	Han tar en nål.
Ta mer te.	Hon tar mer te.
Ta mer mat.	Han tar mer mat.
Ta mos.	Han tar mos.
Ta ner en öl.	Han tar ner en öl.

Steg 8. Flerstaviga ord med ändelser

Ytterligare ändelser kan läras ut med följande metod:

Orden sätts upp på flaneltavla. Ändelsen flyttas från ord till ord.

Steg 9. Viktiga ord med ordbildmetod

I ovan skisserade inlärningsgång har en viss försiktighet iakttagits när det gäller ordbildmetoden. Men givetvis kan det finnas behov av att lära ut viktiga ord innan eleverna kan alla bokstäver. Orden kan t ex avse säkerheten på en arbetsplats, viktiga verktyg, ofta återkommande ord på blanketter osv.

Exempel 1

Ordbilderna "namn" och "adress" skall läras ut. Genom en hörövning har man lagt fast betydelsen av orden namn och adress. Varje gång orden i fortsättningen presenteras visas en skylt med ordet. Deltagarna får sedan en löpande text där det gäller att ringa in orden. Som avslutning på övning-

en kan man så dela ut ett antal vanliga blanketter. Deltagarna uppmanas leta rätt på de inlärd ord-bilderna och skriva sitt namn och sin adress där. Observera att skyltarna som visas måste ha samma grafiska bild som orden på blanketterna. Egentligen kan ju ordet namn ha tre olika ordbilder:

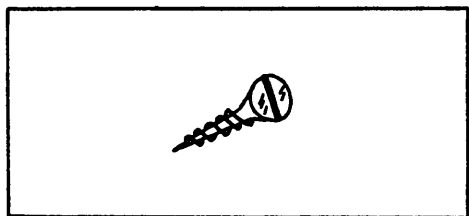
Namn   namn   NAMN

Exempel 2

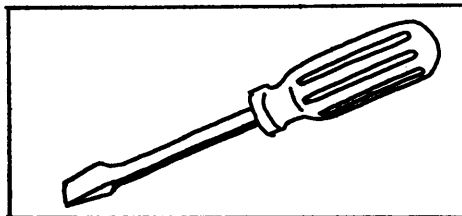
Substantiv som lärs in med ordbildmetod bör alltid åtföljas av bild. Antag att man vill presentera orden "skruv" och "skruvmejsel". Till att börja med finns endast bilden. När man är säker på att få de rätta orden som respons på bilderna, kan man ge eleverna läsovningar av nedanstående utseende där ordet endast representeras av en bild.

Han har en och en

Sedan presenteras ordbilderna tillsammans med bilderna. Efter gemensam övning kan deltagarna plocka ihop rätt ord för varje bild:

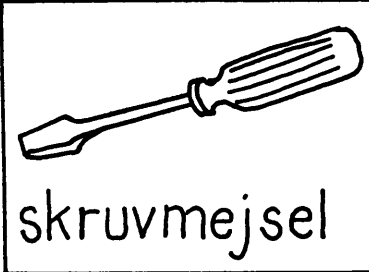

skruv

skruvmejsel

En övningstext bestående av ord som dels läses med ljudmetod, dels med ordbildmetod kan sedan se ut så här:

Han har en skruv och en skruvmejsel

Så småningom kan bilden flyttas till marginalen men skall då åtföljas av bild.

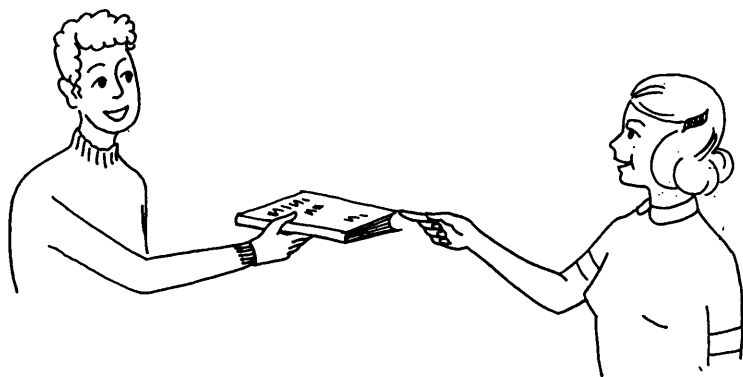

Steg 10. Konsonantmöte med två konsonanter

Konsonantmöte med två konsonanter övas, t ex nt, st, ft, rm. Exempel på ord som kan ingå i övningarna: ont, stol, ost, saft, orm, arm.

Steg 11. Vid slutet av grundutbildningen

Givetvis hinner man inte behandla bokstäverna mer än i deras ljudenliga form under grundutbildningens 240 timmar. Man kan förutsätta att eleverna allt eftersom deras ordförråd utökas trots detta kommer att ha möjlighet att läsa ljudstridigt stavade ord, t ex genast, kanske, lingon. Om dessa ord ingår i deras ordförråd kommer eleverna troligen att vid läsningen känna igen dem och läsa dem rätt. Här följer slutligen ett par exempel på svårighetsgraden hos läsövningar vid slutet av grundutbildningen:

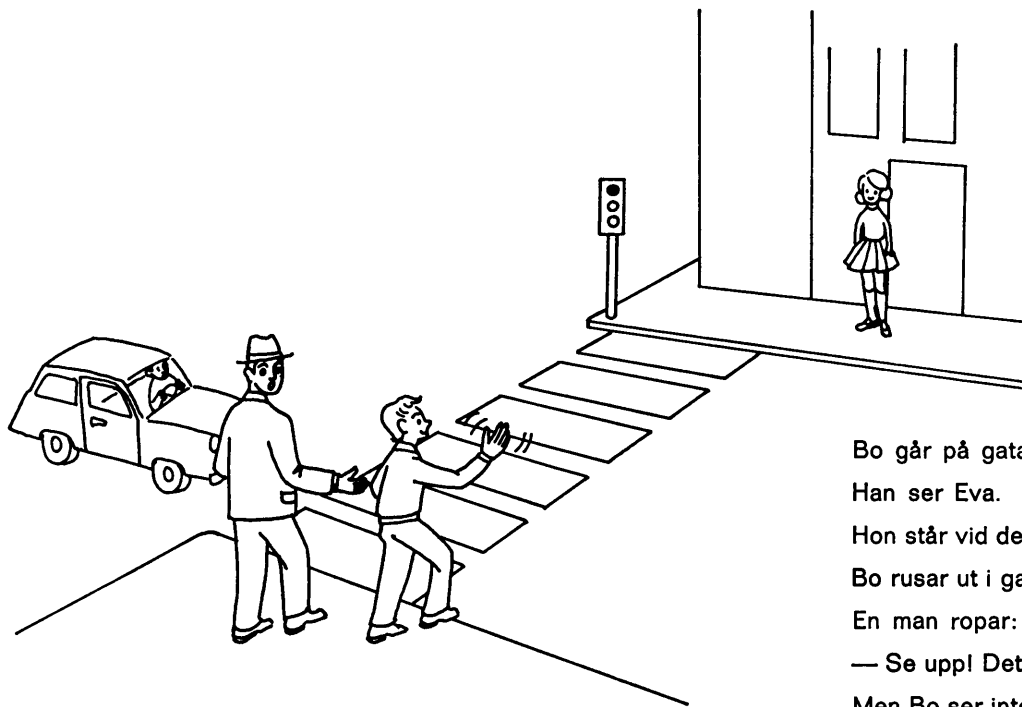

Har du min bok? sa Lena.

Är det här din bok? sa Bo.

Nej, sa Lena, min bok är blå.

Här är din bok, sa Bo.

Bo går på gatan.
 Han ser Eva.
 Hon står vid det röda huset.
 Bo rusar ut i gatan.
 En man ropar:
 — Se upp! Det är inte grönt nu!
 Men Bo ser inte bilen, bara Eva.
 En bil går nästan över Bos fot.

Inledande skrivundervisning

Som framgått av föregående avsnitt är skrivundervisningen intimt förknippad med läsinlärningen. Många analfabeter uppfattar själva skrivandet som den socialt viktigaste färdigheten — det är skrivförmågan som visar att man ej är analfabet. Många av deltagarna kan därför tycka att skrivinlärningen går för långsamt och handskrivning övas för litet. Under eventuell tolkinformation bör man därför förklara uppbyggnaden av kursen så att deltagarna förstår vikten av att skrivundervisningen inte forceras.

Namnteckning och sifferskrivning

Redan någon av de första dagarna bör de deltagare som inte kan skriva sitt eget namn i bunden skrift (utan för många pennlyft i orden) få lära sig det. Detta har en mycket stor social betydelse — de behöver gång på gång skriva sitt namn på olika handlingar. Här bör man förstås betona att namnteckningen är oerhört viktig i ett samhälle av vår typ

— man sätter inte sitt namn på ett papper utan att noga ha tagit reda på vad det innehåller. Namnteckningen lärs ut genom att deltagarna helt enkelt får härma läraren. Läraren skriver före några gånger, så att eleven kan se hela rörelseschemat och får därefter imitera sitt namn. Här bör man ställa mycket små krav på skriftens estetiska utseende, huvudsaken är att namnteckningen blir läsbar.

Redan de första dagarna kan man också öva sifferskrivning. Detta ger möjlighet till avbrott i hör- och talövningarna som kan bli mycket trötande. Siffrorna behövs också under kursen som beteckningar i de övningar som förekommer. De flesta deltagare känner helt säkert igen siffrorna, men här bör man ställa vissa krav på skriftens utseende. Lämpliga siffror för skrivning exemplifieras i supplement Handskrivning till Läroplan för grundskolan (utkommer v t 1972).

Arbetsställning

Innan skrivinlärningen startar upplyses deltagarna om vikten av en funktionell arbetsställning. Vanligtvis får man en god skrivställning när båda underarmarna i naturligt och avspänt läge vilar på bords-

skivan och kroppsställningen för övrigt känns avspänd och energibesparande.

Papperet kan hållas i läge av den vänstra handen. Läraren försöker tillsammans med varje enskild deltagare utvärdera den för honom eller henne lämpligaste sittställningen.

Pennhållning

Pennhållningen är också av betydelse för skrivningen. Deltagarna bör få individuell hjälp och anvisning om vilket sätt som är lämpligast. Viktigast är att pennan fattas i ett avspänt grepp. Fingrarna bör ej glida för långt ner på pennan. Den som skriver måste kunna se pennspetsen.

Korrigerings av handställning och pennhållning måste givetvis ske varsamt, men underlåter man att alls rätta till uppenbart felaktiga ställningar blir resultatet kanske senare under kursen att deltagaren visar olust inför skrivövningarna därför att de är onödigt tröttsamma för honom.

Handmotoriska övningar

Innan bokstavsformerna lärs in bör handmotoriska övningar av olika slag sättas in. De ska utföras i jämn rytm och med minsta möjliga spänning i musklerna. Man kan lämpligen låta deltagarna arbeta på makulaturpapper med kriterier eller filtpennor.

Exempel på övningar: se supplement Handskrivning till Läroplan för grundskolan.

Prov på den nya stilen ges på s 45.

Inläring av bokstavsformer

Den första textningen är huvudsakligen ett stöd för den grundläggande läsinläringen. Gemena och versaler kan läras in samtidigt, men huvudvikten bör läggas vid gemena bokstäver, som är vanligast i löpande text.

Viktigt är att läraren i alla delar av denna grundläggande skrivutbildning själv använder samma bokstavsformer som eleverna.

För varje bokstav måste form och konstruktion i detalj diskuteras med deltagarna. Tecknet för ljudet skrivs på tavlan med tydlig instruktion om bokstavsformen — *var* börjar man skriva? i *vilken riktning* skriver man? När man väljer bokstavstyper måste det väsentliga vara att bokstäverna är lätta att skriva och läsa.

En noggrann instruktion av hur bokstäverna formas är nödvändig. Om eleven får ägna sig åt "avskrivning" av alfabetet helt på egen hand, kan re-

sultatet lätt bli en oläslig och funktionsoduglig handstil.

De deltagare som redan i viss mån kan skriva, skall givetvis få använda den stil de lärt sig i den mån den ej är mycket otydlig och olämplig för svenskt språkbruk. Handskrivningen bedrivs i etapper beroende på den enskilde individens förutsättningar. Metodiken för handskrivning och den stiltyp som förekommer i skolan och i lärarutbildningen beskrivs ingående i supplementet Handskrivning till Läroplan för grundskolan.

Prov på den nya
handskriften som
successivt kommer
att införas i skolan.
Uppifrån: rak text-
ning, lutad textning,
skrivstil.

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZÅÖ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyzåö
1234567890

abcdefghijklmnopqrstuvwxyzåö
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZÅÖ

abcdefghijklmnopqrstuvwxyzåö
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZÅÖ
1234567890

Matematik

Mål

Undervisningen i matematik har till uppgift att göra kursdeltagaren förtrogen med enkla matematiska begrepp och tillvägagångssätt. Undervisningen skall uppöva färdighet i numerisk räkning i anslutning till i vardagslivet förekommande praktiska situationer och med användning av de vanligaste enheterna.

Huvudmoment

Antalsbegreppet, begreppen större än och mindre än.

Enkel addition och subtraktion samt förberedande undervisning för multiplikation och division.

Praktiska tillämpningar (mätövningar etc) i anslutning till enheterna 1 kr, 1 kg, 1 l och 1 m.

Anvisningar

Samhällsorienteringen förutsätter matematikkunskaper

Ett samhälle av den svenska typen förutsätter elementära matematikkunskaper hos invånarna. Gruppen invandrare med små eller inga förkunskaper kommer här i ett svårt läge. Ofta skall de genast fungera i en samhällssituation där den enskilde skall kunna beräkna och kontrollera olika penningtransaktioner — det kan gälla löner och skatter, priser och hyror. För denna grupp invandrare måste därför både den elementära och den fördjupade invandrarundervisningen uppta undervisning i ämnet matematik med enkla praktiska tillämpningar.

Erfarenheter från hittillsvarande undervisning av vuxna analfabeter i Sverige visar att kursdeltagarna just inom ämnet matematik har mycket skiftande förkunskaper. Många deltagare som inte kan läsa eller skriva har förvånansvärt goda matema-

tiska kunskaper. Undervisningen i matematik måste därför i hög grad individualiseras. Läraren bör försöka finna de olika kursdeltagarnas kunskapsnivå och sedan låta dem arbeta enskilt. Särskilt när det gäller övningar med numerisk räkning är detta ganska enkelt. Läraren kan välja ut avsnitt ur vanliga matematikböcker för grundskolans olika årskurser och sedan låta kursdeltagarna arbeta i egen takt. Uppställningssätt, terminologi, enheter etc måste man dock gå igenom med gruppen samlad. Övningarna blir här helt enkelt en del av undervisningen i svenska och samhällsorientering.

Ord och begrepp. Terminologi

Vissa ord och begrepp måste genom åskådlig undervisning och samtalsövningar klargöras för kursdeltagaren. Exempel på lämpliga ord och begrepp för den elementära undervisningen:

tal, antal, siffra, mängd

lika många, lika mycket, lika med

lägga till, lägga samman, öka, minska, ta bort

flera än, färre än

större än, mindre än

dubbelt så mycket, hälften av, hälften så mycket, dela lika

längre än, kortare än

plus (addera, addition)

summa

minus (subtrahera, subtraktion)

differens

Ord för enheter: kronor (kr), öre; kilogram (kg), hektogram (hg); gram (g), meter (m), centimeter (cm); liter (l), deciliter (dl)

Väga, mäta

För den terminologi som för övrigt skall användas vid matematikundervisningen, se SÖ:s skrift "Matematikterminologi".

Förslag till inlärningsgång

Nedanstående förslag till inlärningsgång tar sikte på de kursdeltagare som saknar elementära förkunskaper. Observera dock att även deltagare med goda kunskaper kan sakna erfarenheter av SI-systemets vanligaste enheter och de svenska myntenheterna, varför läroängsen i tillämpliga delar kan gälla även dem.

1. Grundtal 1—20. Ordningstal.
2. Kombinera antal med siffra. Sifferskrivning 1—10.
3. Enheterna 1 kr, 1 öre.
4. Addition och subtraktion. Talområdet 1—10. Symbolerna +, — och = införes. Symbolerna för större än (>), mindre än (<) och lika med (=) som avser jämförelse mellan tal kan också övas.
5. Räkna till 100.
6. Kombinera antal med siffror.
7. Addition och subtraktion, talområdet 1—100. (Utan tiotalsovergång)
8. Räkna med pengar.
9. Ental och tiotal.
10. Mätövningar, Längdenheterna 1 m, 1 cm.
11. Viktenheterna 1 kg, 1 hg. Volymenheterna 1 l, 1 dl.
12. Förberedande multiplikation: Upprepad ökning med samma tal: 2, 5, 10. Varje tal taget högst 10 gånger.
13. Förberedande division: Uppdelning av tal i två lika delar.
14. Additions- och subtraktionsövningar, talområdet 1—1000.
15. Tiotalsovergång.

Kommentarer och exempel i anslutning till de olika momenten i inlärningsgången

Grundtal och ordningstal 1—10

Inlärnin av de svenska räkneorden ett till och med tio sker lämpligen i anslutning till övningar med enkronor. Material kan vara verkliga pengar eller helst enkronor för flanellograf. Räkneorden kombineras med rätt antal på flanellografen. Observera att vi övar in orden muntligt och enbart i kom-

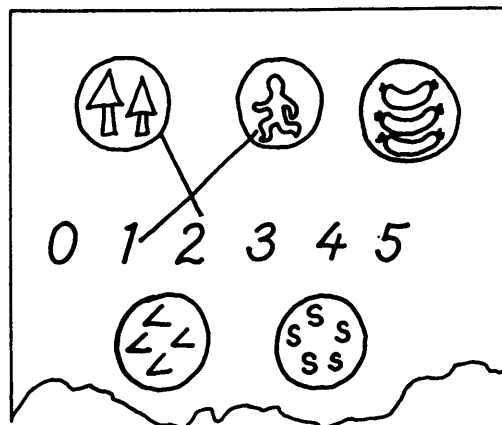
bination med antal kronor, ej med siffra ännu. På liknande sätt övas ordningstalen in. Man kan t ex ha en serie flanellografbilder av bilar i olika färger och modeller. (Läraren sätter upp bilderna och pekar: "Den första bilen är röd. Den andra bilen är vit." Osv.)

Kombinera antal med siffra. Sifferskrivning

Kraven på siffrorna bör vara att de är lätta att skriva och tydliga att avläsa. För de deltagare som här gör sin första bekantskap med siffrorna kan det vara till hjälp att de får möta siffrorna i större format. Anvisningar för skrivning av siffror finns i supplement Handskrivning till Läroplan för grundskolan. Prov på de "nya" siffrorna finns på s 45.

Exempel:

Instruktion: "Drag streck till rätt siffra!"

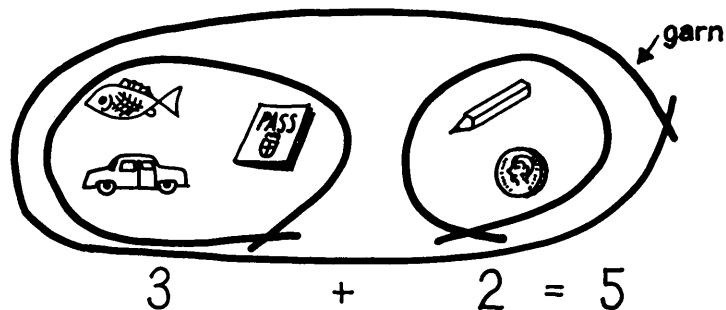
Addition och subtraktion, talområde 0—10

För de första additions- och subtraktionsövningarna används mycket konkret material, t ex flanellograf, talblock ("byggklossar" med längder i proportionerna 1—10), tallinje, talpilar, enkronor, bilder av föremål etc. Här följer exempel på övningar kring dessa moment:

Exempel 1

Här framgår hur samma räkneoperationer kan övas i en följd med först olika praktiska materieltyper, sedan olika skriftliga övningstyper

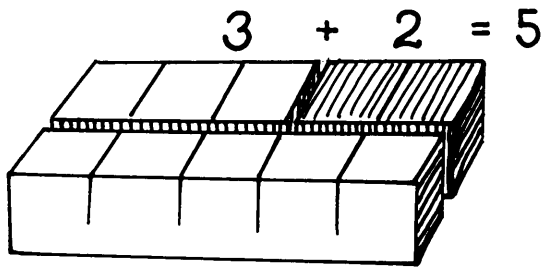
Flanellograf:

Kombinationen av räkneord, antal och siffra övas med föremål eller med flanellograf. Bredvid ett antal kronor, ett antal föremål etc placeras siffran för motsvarande antal. Eleverna får sedan öva kombinationen av siffra och antal på särskilda övningsblad.

Mängdsymboler kan användas utan att ordet "mängd" används.

Talblock:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

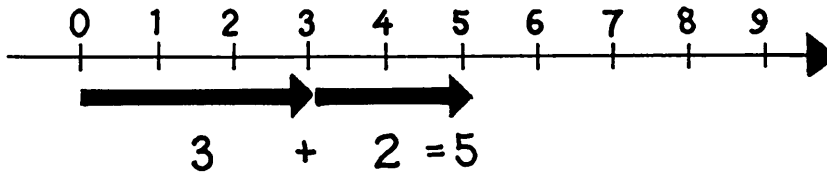
.....

.....

.....

.....

Tallinje och talpilar:

Uppställningstyper och skriftliga övningar:

$$\begin{array}{r} 3 + 2 = \underline{\quad} \\ \quad \quad \quad 3 \\ \quad \quad \quad + 2 \\ \hline \end{array}$$

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Övningarna kan återkomma i dessa former:

$$\begin{array}{l} 3 + \text{-----} = 5 \\ \text{-----} + 3 = 5 \end{array} \quad \begin{array}{r} 3 \\ + \text{---} \\ \hline 5 \end{array} \quad \begin{array}{r} \text{---} \\ + 3 \\ \hline 5 \end{array}$$

Exempel 2

Övningar med symboler $<$, $>$ och $=$.

Instruktion: Skriv $>$ eller $<$ eller $=$ i rutorna!

- a) $4 \square 6$
 $7 \square 10$
 $8 \square 10$
 $7 \square 3$

b)

- $2 + 6 \square 4 + 4$
 $5 + 3 \square 1 + 6$
 $4 + 4 \square 5 + 5$
 $3 + 2 \square 4 + 0$

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Exempel 3

Additions- och subtraktionstabellerna övas in med uppgifter där samma tal byggs upp på olika sätt (många namn för samma tal).

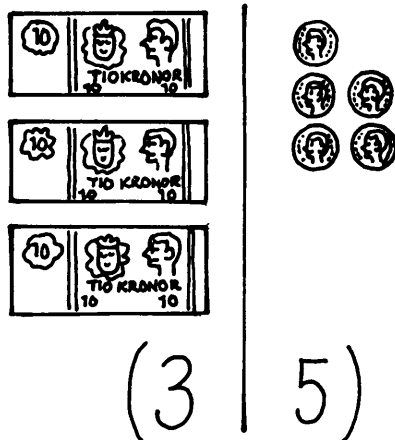
Exempel på arbete med talet 8:

$$\begin{array}{l}
 7 + 1 = \underline{\quad} \quad | \quad 6 + 2 = \underline{\quad} \quad | \quad 5 + 3 = \underline{\quad} \quad | \quad 4 + 4 = \underline{\quad} \\
 1 + 7 = \underline{\quad} \quad | \quad 2 + 6 = \underline{\quad} \quad | \quad 3 + 5 = \underline{\quad} \quad | \quad 8 - 4 = \underline{\quad} \\
 8 - 1 = \underline{\quad} \quad | \quad 8 - 2 = \underline{\quad} \quad | \quad 8 - 3 = \underline{\quad} \quad | \quad 8 - 4 = \underline{\quad} \\
 8 - 7 = \underline{\quad} \quad | \quad 8 - 6 = \underline{\quad} \quad | \quad 8 - 5 = \underline{\quad} \quad | \quad
 \end{array}$$

Räkna till 100, kombinera antal med siffror

För detta avsnitt används flanellograf med kronor och fem- och tiokronorssedlar.

- Räkna först med 10 i taget till hundra. Sätt upp den ena tian efter den andra på flanellografen medan räkneorden uttalas.
- Räkna på samma sätt med 5 i taget till hundra.
- Räkna med 1 i taget till hundra. Bygg med enkronor, växla vid varje tiotal till en tiokronorssedel. Lägg sedlarna i en spalt för sig och kronorna för sig. Detta underlättar förståelsen av tiotalsovergången. När ni har hunnit till talet 35 ser flanellografen ut så här:

d) Kursdeltagarna för in siffrorna för talen från 11 till 100 i en sådan här kvadrat. Övningen syftar till att kursdeltagarna skall förstå principen vid tal-skrivning av flersiffriga tal i tiosystemet.

1	2								10
	12								
	22								
									100

e) Övningar av typen "Vilket tal kommer efter?" och "Vilket tal kommer före?" kan nu utföras.

10	11	20		30		40	
19	20		30		40		50

Addition och subtraktion, talområdet 11–100 (utan tiotalsovergång)

Här följer några exempel på arbetsuppgifter i stegrad svårighetsgrad.

Varje moment bör vara noga genomarbetat innan ett svårare moment påbörjas (och skall givetvis innehålla fler exempel än nedan). Arbetsuppgifterna bör utarbetas så att eleverna övar matematiskt tänkande och inte till övervägande del sifferskrivning.

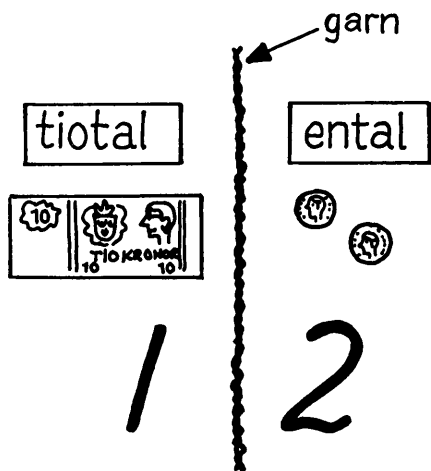
Eleverna skriver alltså direkt på stencilerade blad.

Exempel

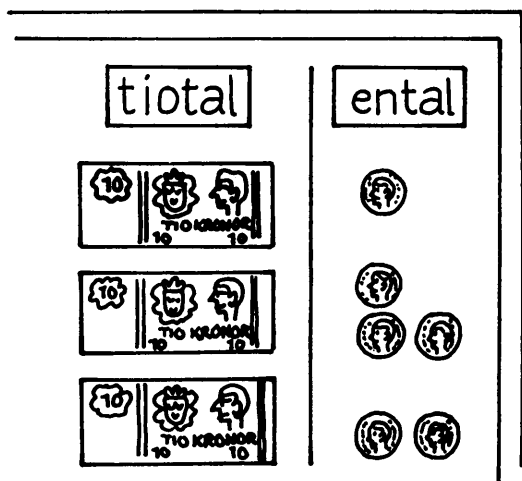
- a) $10 + 10 = \dots\dots$ b) $20 + 30 = \dots\dots$ c) $10 + \dots\dots = 100$
 $20 + 10 = \dots\dots$ $30 + 20 = \dots\dots$ $20 + \dots\dots = 100$
 $30 + 10 = \dots\dots$ $50 + 30 = \dots\dots$ $50 + \dots\dots = 100$
- d) $10 + \dots\dots = 50$ e) $10 + 5 = \dots\dots$ f) $32 + 3 = \dots\dots$
 $20 + \dots\dots = 60$ $20 + 5 = \dots\dots$ $42 + 3 = \dots\dots$
 $30 + \dots\dots = 70$ $30 + 5 = \dots\dots$ $52 + 3 = \dots\dots$
- g) $73 + 6 = \dots\dots$ h) $81 + \dots\dots = 90$
 $51 + 6 = \dots\dots$ $63 + \dots\dots = 70$
 $32 + 6 = \dots\dots$ $54 + \dots\dots = 60$
- i)
$$\begin{array}{r} 20 \\ + 5 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 30 \\ + +1 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 80 \\ + 6 \\ \hline \end{array}$$
- j) $40 - 10 = \dots\dots$ $100 - 50 = \dots\dots$ k) $20 - 4 = \dots\dots$
 $50 - 20 = \dots\dots$ $100 - 20 = \dots\dots$ $20 - 5 = \dots\dots$
- l)
$$\begin{array}{r} 40 \quad 70 \\ - 10 \quad - 30 \\ \hline \end{array}$$
    m)
$$\begin{array}{r} 30 \quad 50 \\ - \quad - \\ \hline 20 \quad 10 \end{array}$$
- n)
$$\begin{array}{r} 35 \quad 38 \\ - 5 \quad - 5 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 37 \quad 39 \\ - 6 \quad - 8 \\ \hline \end{array}$$
    osv

Ental och tiotal. Växla pengar

Använd här flanellografmaterial (enkronor och tiokronorssedlar, ettöringar och tioöringar). Sätt upp tolv kronor på flaneltavlan. Växla tio kronor mot en "tia". Visa hur talet 12 skrivs:

Visa flera tal på motsvarande sätt. Utför sedan additioner av den här typen:

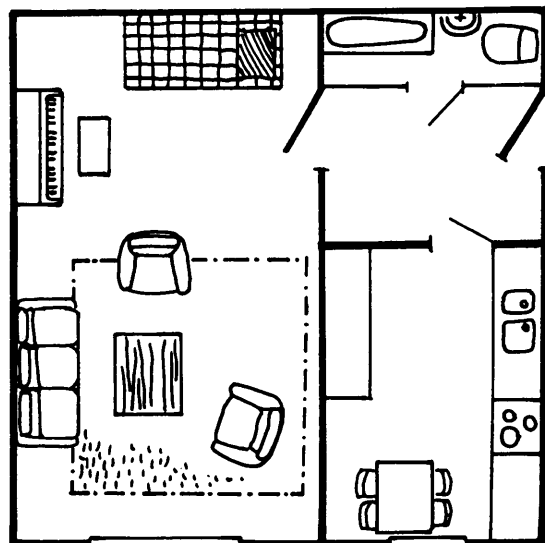
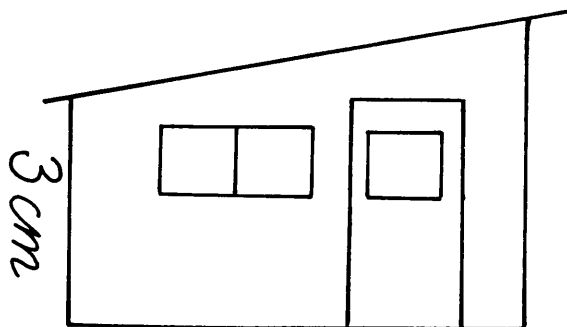
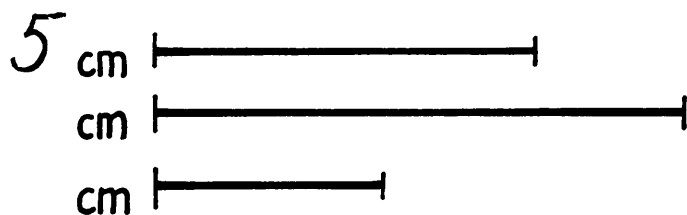
tiotal	ental
1	1
1	3
1	2
3	6

Mätövningar. Längd-, vikt- och volymenheter

Vid de första mätövningarna används linjal, måttband och tumstock (centimeterindelad). Övningarna bör ske med konkret material och i anknytning till praktiska situationer.

Utgå från enheten 1 meter. Använd en tumstock

på en meter och gör mätningar i lektionssalen. Lär in förkortningen för meter (m). Gå sedan igenom meters indelning i centimeter. Mätövningar där måtten uttrycks i centimeter kan sedan göras på föremål av olika typer samt på teckningar eller ritningar av ungefär nedanstående utseende:

Ritningen av lägenheten kan ge upphov till en talövning där olika mätövningar på ett naturligt sätt kan ingå.

Deltagarna kan också utföra enkla additioner och subtraktioner av följande typ. (För de elever vars räknefärdighet är större arrangeras motsvarande övningar med större svårighetsgrad):

$$5 \text{ cm} + 3 \text{ cm} = \dots\dots\dots \text{ cm}$$

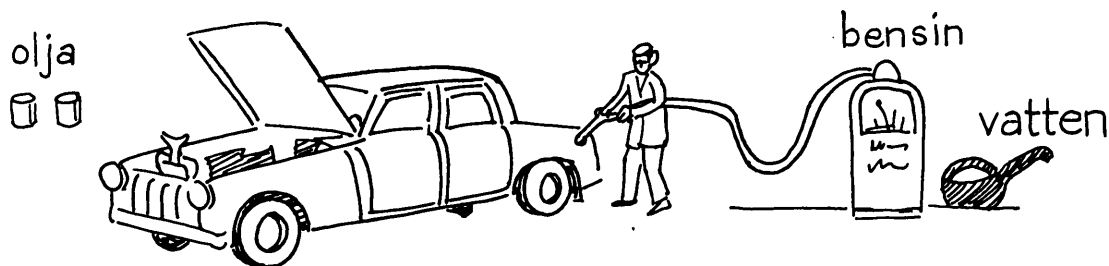
$$21 \text{ cm} + 6 \text{ cm} = \dots\dots\dots \text{ cm}$$

$$27 \text{ cm} - 1 \text{ cm} = \dots\dots\dots \text{ cm}$$

Nästa moment är övningar där både meter och centimeter förekommer. Deltagarna utför mätövningar med måttband och tumstock (cm-indelad). De kan t ex få mäta varandras längd. I samband med detta kan man lämpligen förklara centilongsystemet för klädstorlekar.

Volymenheterna lärs in på liknande sätt som längdenheterna. Man utgår från praktiska situationer där mätningar av volymer förekommer, t ex vid en bensinstation och i ett kök.

En bild av följande typ kan utgöra underlag för talövningar.

(Ungefär hur många liter bensin går det i bensintanken på t ex en Volvo? Om tanken rymmer 35 liter, hur mycket var då kvar i tanken när man kunde fylla på 30 liter bensin?)

Laborativt visas sedan att en liter rymmer tio deciliter. Den praktiska användningen av volymenheterna kan exemplifieras med förpackningar av torrsoppor, potatismos, vällingpaket o d där just enheten 1 dl ofta förekommer i recepten.

Förutom dessa laborativa övningar bör eleverna här få öva enkla additioner och subtraktioner av samma typ som med längdenheter. Övningarna bör vara stencilerade med plats att skriva svar så att ingen onödig tid går åt till avskrivning.

Viktenheterna 1 kg och 1 hg införs också laborativt. I samband med införandet av viktenheten

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

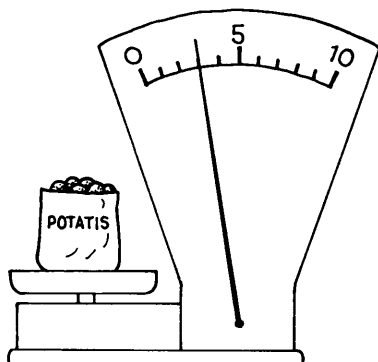
.....

.....

.....

.....

1 kg kan man på ett naturligt sätt öva skalavläsningar på vågar. Sådana skalor förekommer ofta i praktiska livet även med andra enheter än kg. Läraren kan ha en skala av nedanstående utseende som han visar i arbetsprojektor. Visaren är flyttbar och läraren kan på så sätt ha en talövning där viktenheterna ingår. På "vågskålen" placeras olika bilder. Visaren placeras bara på hela kilogram.

Läraren: Hur mycket väger potatisen?

Respons: Potatisen väger tre kilo (tala om för eleven att den riktiga formen egentligen är kilogram).

Läraren: Hur mycket väger äpplena?

Respons: Äpplena väger sex kilo.

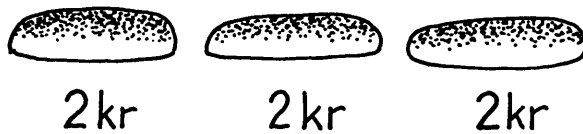
Enheten 1 hg visas med balansvåg. Additions- och subtraktionsuppgifter med bilder som visar den praktiska användningen av viktenheterna kan sedan utföras.

I mån av tid bör man också införa enheten 1 g. Denna enhet är ju mycket vanlig vid viktsangivelser på matvaror o d. I samband med denna genomgång kan man åter ha nytta av vanliga födoämnesförpackningar.

Förberedande multiplikation

Räknesättet multiplikation förbereds med övningar av upprepad ökning med samma tal. Lämpligen ökar man med talen 2, 5 och 10, varje tal taget högst 10 gånger.

En lämplig metod är att på flaneltavla lägga upp en prislista för någon vara som kan tänkas kosta 2, 5 eller 10 kronor:

$$2 + 2 + 2 = 6$$

Exempel:

En limpa kostar 2 kr. Tre bilder av limpor sätts upp med "2 kr" under varje. Vi skriver $2 + 2 + 2 = 6$ kr. Brödet kostar 6 kr. Så småningom kan vi göra en hel prislista.

Som nästa steg övar man serieräkning. Man kan t ex sätta upp fyra 2-öringar på flanellografen och räkna högt och peka: 2, 4, 6, 8. Sedan skriver man $2 + 2 + 2 + 2 = 8$. Därefter visas hur exemplet kan skrivas på kortare sätt: Hur många gånger tar vi 2? 4 gånger. $4 \cdot 2 = 8$. Många åskådliga uppgifter på flanellografen behövs innan man börjar med skriftliga uppgifter.

Förberedande division. Uppdelning av små positiva tal i två lika delar

För de förberedande divisionsövningarna används också flaneltavla. Bilder av vanliga konsumtionsvaror kan användas.

Exempel:

Vi vill visa likadelning i två delar. 4 enkronor sätts upp på tavlan. Vid en talövning övar man in följande fraser:

Anders och Bengt *delar lika*. De får *lika mycket var*. De får *hälften var*. Två kursdeltagare får gå fram och ta 2 kronor var. På samma sätt övas med olika bilder på tavlan.

Efter många övningar av ovanstående typ kan man införa skriftliga övningar. Övningen föregås av talövningar.

Exempel:

Två personer delar 8 kronor mellan sig. De får hälften var. Hur många kronor får var och en? På stencilerat blad står:

$$\frac{8}{2} = \dots\dots; 8 \text{ dividerat med } 2 \text{ är } \dots\dots$$

Svar: de får 4 kr var

Additions- och subtraktionsövningar, talområdet 1—1 000

Dessa övningar utförs på samma sätt som motsvarande övningar inom talområdet 1—100. Man kan börja med att räkna till tusen med ett hundratal i taget. Därefter räknar man från 0 till 1 000 med 50 i taget. Material kan vara 50, 100 och 1 000-kronorssedlar för flaneltavla. Stencilerade additions- och subtraktionsuppgifter utförs sedan. I uppgifterna skall inga tiotalsövergångar förekomma. Repetera om och om igen begreppen ental, tiotal och hundratal.

Tiotalsövergång

Många av analfabeterna har trots att de inte kan skriftligt bokföra sin uträkning en mycket god huvudräkningsförmåga. Ibland kan man märka ett visst motstånd mot övningar där man utför tiotalsövergång. Men den praktiska användningen av de algoritmer som används för de fyra vanliga räknesätten bygger på en mycket god förståelse av principerna för tiotalsövergång. Mycket stor vikt måste därför läggas vid dessa övningar.

Exempel 1

Förberedande övning. Att fylla ut till jämna tiotal

$$3 + \underline{\quad} = 10$$

$$6 + \underline{\quad} = 10$$

$$2 + \underline{\quad} = 10$$

$$9 + \underline{\quad} = 10$$

$$23 + \underline{\quad} = 30$$

$$41 + \underline{\quad} = 50$$

$$65 + \underline{\quad} = 70$$

$$82 + \underline{\quad} = 90$$

Exempel 2

Visa växling på flanellografen eller med riktiga pengar. 9 kr + 3 kr blir en tiokronorssedel + 2 kronor. Uträkningen kan beskrivas så här:

$$9 + 3 = 9 + \boxed{1 + 2} = 12$$

Det stencilerade övningsbladet har motsvarande utseende:

$$9 + 7 = 9 + \boxed{1+6} = \underline{16}$$

$$9 + 6 = 9 + \boxed{\quad + \quad} = \underline{\quad}$$

$$9 + 2 = 9 + \boxed{\quad + \quad} = \underline{\quad}$$

$$3 + 8 = 3 + \boxed{7+1} = \underline{11}$$

$$3 + 9 = 3 + \boxed{\quad + \quad} = \underline{\quad}$$

A series of horizontal dotted lines for writing answers or working out solutions.

Samhälls- och naturorientering

Mål och huvudmoment

Läroplanen i svenska för vuxna invandrare anger i mål och huvudmoment att också upplysningar och information om vardagsliv och förhållanden i Sverige skall lämnas i anslutning till språkstudierna. Förutsättningen för att dessa informationer skall kunna lämnas är att kursdeltagarnas referensram är tillräckligt vid. Denna målgrupp saknar till stor del de grundkunskaper i samhälls- och naturorientering på vilken informationerna skall bygga. Samhällsorienteringen måste därför läggas på en mycket lägre nivå än för övriga grupper av invandrare. Under grundutbildningen hinner man endast med de mest elementära informationerna om svenskt samhällsliv. Informationen får sedan byggas på under den fördjupade invandrarundervisningen. Under grundutbildningen skall samhällsorienteringen integreras i språkundervisningen.

Anvisningar och kommentarer

Allmänna synpunkter på samhällsorienteringen

Språkundervisningen av vuxna invandrare är det viktigaste ledet i en större process, anpassningsprocessen. I denna process är emellertid också samhällsorienteringen ett viktigt led. Invandraren måste så fort som möjligt efter sin ankomst till Sverige få upplysningar om sådant som är absolut nödvändigt för den första vistelsen i landet. Därför måste en del av samhällsorienteringen ske på invandrarernas eget språk. Men så snart språkkunskaperna tillåter bör samhällsorienterande moment integrerade i den egentliga språkundervisningen sättas in. Samhällsorienteringen skall vara invandrarcent-

rerad — utgå från invandrarens behov så som de uppträder i vardagslivet. Frekventa fraser som används i sociala situationer (på posten, i affären etc), skyltar och blanketter kan ofta vara lämpliga utgångspunkter för presentation av vissa delar av det svenska samhället.

För att samhällsorienteringen skall vara invandraren till hjälp är det av stor vikt att läraren lär känna gruppens deltagare (social bakgrund, yrke m m) och bygger upp samhällsorienteringen med den insikten som bakgrund.

Arbetsområden med samhälls- och naturorienterande stoff

Undervisningen i samhällsorientering arrangeras lämpligen som arbets- eller intresseområden kring någon företeelse i samhället. Efter en introduktion med stillfilm, bilder för arbetsprojektor, studiebesök e d, där arbetsområdet presenterats, får eleverna arbeta med hör- och talövningar, enkla läsövningar osv i anknytning till stoffet. Extensiva hörövningar kan också förekomma. I övningarna finns också integrerat stoff från ämnet matematik.

Dessutom måste ofta en del naturorienterande stoff ingå i arbetsområdena, eftersom kursdeltagarna oftast saknar elementära kunskaper i fysik, biologi och kemi.

En fullständigt uttömmande undervisning kring ett visst arbetsområde skall givetvis inte ske vid den första presentationen. Lämpligt är i stället att ett antal arbetsområden som täcker det väsentligaste samhällsorienterande stoffet får förekomma upprepade gånger i en sorts "spiralfölj". Så kan t ex arbetsområdet "Affären" första gången innehålla några mycket enkla fraser och några mycket frekventa ord för olika varor. Efter en tid återkommer arbetsområdet och då utvidgas ordförråd och fraseologi. Informationerna blir för varje gång

allt fylligare. Med denna uppläggnig vinner man dels att undervisningen blir omväxlande, dels att samma basmaterial (introducerande stillfilmer och bildmaterial etc) kan användas flera gånger. Dessutom kan eleverna arbeta på olika nivåer med samma arbetsområde.

Till varje arbetsområde utformar man lämpligen hör- och talövningar samt skriftliga övningar av flera olika svårighetsgrader. Kursdeltagarna kan då trots olika förutsättningar uppleva att de arbetar med samma typ av stoff.

Exempel på arbetsområden i samhällsorientering

Givetvis kan inte alla nedan nämnda arbetsområden behandlas under grundkursen. Dels får läraren göra ett urval, dels sker en fördjupande undervisning kring varje arbetsområde under den fortsatta utbildningen. Arbetsområdena är här upp räknade i bokstavsordning och ej efter svårighets- eller angelägenhetsgrad.

Affären

Olika typer av affär. Konsumtionsvaror. Vara och pris. Vikt-, volym- och prisangivelser.

Arbete och arbetsförmedling

Information om befolkningens fördelning på olika sysselsättningar i Sverige. Bristyrken. Yrken med överskott på arbetskraft. Arbetarskyddslagstiftning. Arbetsförmedlingen och dess uppgifter (kostnadsfri arbetsförmedling, ej anställning, endast förmedling). Flyttningsbidrag.

Barnbidrag

Kvalifikation och anmälan. Kan ingå i arbetsområdet "Sociala förmåner".

Bostad och bostadsförmedling

Olika bostadstyper. Bostadskön och den kostnadsfria bostadsförmedlingen. Bostadsbidrag.

Fackföreningsrörelsen

Föreningarnas uppgift, medlemskap och avgifter. Arbetsområdet kan också ingå i "Arbete och arbetsförmedling".

Folkbokföring

Pastorsämbetets uppgifter. Kyrkoskrivning och flyttningsanmälan. Medlemskap i statskyrkan.

Folkpension

Kvalifikation och storlek. Betalningssätt. Kan ingå i arbetsområdet "Sociala förmåner".

Folkvandvård

Upplysningar om priser, väntetider etc. Journottagning. Tandvård för skolbarn. Mödratandvård.

Förskolan

Daghem (0,6—7 år) och leksskola (4—6-årsåldern) Anmälan och inskrivning Ej kostnadsfri.

Grundskolan

Skolplikt 7—16 år (även för invandrare som t ex är 15 år). 9-årig kostnadsfri skolgång för alla. Stöd- undervisning för invandrarbarn.

Rättighet till utbildning för vuxna analfabeter.

Skolmältider.

Hemma hos familjen Svensson

Lägenhet och inventarier. Familjemedlemmar och familjeliv. Kostvanor, arbete i hemmet (matlagning, städning, tvättning etc).

Hur Sverige styrs

Några enkla informationer om kommunen och staten. Val och politiska partier.

Invandrare i Sverige

Invandringens nödvändighet och betydelse. Principen om jämställdhet. Arbets- och uppehållstillstånd. Återresevisum. Anmälningskyldighet.

Löner och priser

Enkel budget. Prisjämförelser.

När jag blir sjuk. Försäkringskassa och sjukhus

Träning av standardfraser vid sjukanmälan till arbetsplats och sjukhus. Upplysningar om medlemskap i sjukhus. Sjukpenningens storlek, läkarintyg. Vanliga skyltar av typ "kassa 1". Studiebesök i försäkringskassa. Personnumrets konstruktion och användning, försäkringsbesked. Information om socialkatalogen och hur man finner telefonnummer och telefonbeställningstider till sjukhus. 7-kronorsbestämmelsen. Vissa fraser vid inskrivning på sjukhus och vid undersökning. Annan form av läkarbesök, t ex provinsialläkarmottagning.

Polis, ambulans och brandkår

Uppträdande vid nödsituation. Information om vilka typer av service man kan få genom telefonnummer 90 000. Vanliga fraser vid anmälan etc.

Posten

Vanliga rutiner för ut- och inbetalning. Brev och brevporto. Vanliga skyltar och blanketter. Studiebesök.

Namnsteckningens betydelse. Vikten av att ej skriva under handlingar vars innehåll man ej känner.

Rättsväsendet och polisen

Polisens uppgifter. Anhållande. Domstolens uppgifter, häktning och domstolsförhandling. Påföljder. Möjligheten att överklaga. Rättssäkerhet. Eventuellt studiebesök på polisstation och i domstolslokal. Rättshjälp.

Skatter

Systemet med skatteavdrag direkt på lön. Skattens storlek med exempel ur skattetabellen.

Moms-systemet. Momsens storlek med praktiska exempel.

Punktbeskattning (bilar, tobak, sprit etc).

Socialhjälp/sociala förmåner

Socialnämndens funktion. Ekonomisk hjälp. Hjälp till kontakter med olika instanser.

Telefon

Hur man ringer från telefonhytt, vanliga fraser.

Tidsindelning, årstider och helger

Dygnets indelning i timmar och minuter. Dag, vecka, månad och år. Helger. Årstidernas växlingar. Temperatur. Enkla diagram.

Trafik

De viktigaste trafikreglerna och trafikmärkena för gångtrafikanter och fordonsförare. Bestämmelser om svenskt, skandinaviskt respektive internationellt körkort.

Olika trafiksäkerhetsfrågor, t ex alkohol och bilkörning.

Vuxenutbildning

Arbetsmarknadsutbildning och invandrarundervisning.

Utbildning via radio och TV.

Bedömning

Bedömningens uppgift

Läroplanen för vuxna invandrare betonar att den elevbedömning som sker vid undervisningen i svenska i första hand är av diagnostiserande karaktär. Dels sker en bedömning av elevens förutsättningar och inlärningstakt, dels värderas undervisningens effektivitet. Läroplanen betonar dessutom att de direkta observationerna av eleverna bör komma i första hand, medan skriftliga prov bör undvikas.

Eftersom kursdeltagare tillhörande denna målgrupp har så olika förkunskaper, är den första kartläggningen av elevens kunskaper och bakgrund mycket viktig. Denna bedömning bör ske vid en *intervju* på kursdeltagarens eget språk. Eventuell skolgång, grad av läs- och skrivkunnskap etc antecknas. Vid denna första intervju kan också en direkt diagnos av läs- och skrivkunskaperna ske. Eventuella talfel eller andra typer av handikapp noteras.

På grundval av denna första bedömning av eleven lägger sedan läraren upp kursprogrammet, väljer ut läromedel etc. De typer av elevbedömning som senare under den elementära undervisningen kommer till användning är dels *direkta eleviakttagelser*, dels *diagnostiska prov* av olika typ.

Eleviakttagelser

Eftersom elevgruppen vid denna typ av undervisning ej är så stor (högst 8 elever) kan läraren lätt göra direkta iakttagelser av eleverna i undervisningssituationen. Till god hjälp är någon form av iakttagelseschema eller förteckning över kursmoment där läraren kan anteckna elevens framsteg.

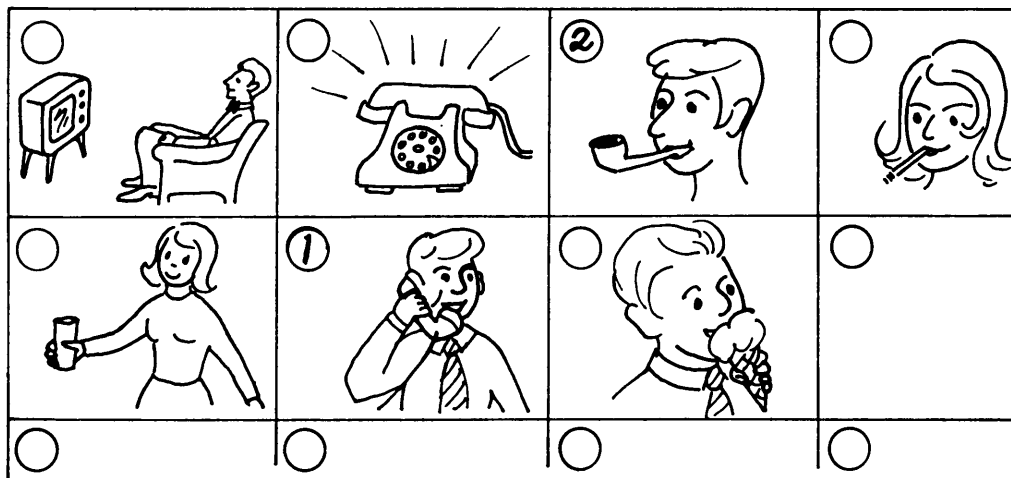
Man kan t ex använda en förteckning av undervisningens delmål uttryckta i mycket konkreta och observerbara steg. När det gäller läsning och skrivning samt matematik kan man därvid ha nytta av de förslag till progression som finns i kapitlen Inledande läs- och skrivundervisning samt Matematik. Iakttagelserna för varje elev bör samlas på ett kort eller blad för sig, vilket underlättar utbyte av informationer om eleven skulle byta undervisningsgrupp.

Diagnostiska undersökningar

De eventuella prov som läggs in i undervisningen bör vara utformade så att eleverna klart förstår att de har diagnostiserande syfte. Proven bör oftast kunna rättas av eleverna själva med hjälp av rättningssmall eller vid gemensam genomgång.

Den elementära invandrarundervisningens huvudsyfte är ju att lära eleven förstå och tala svenska — först i andra hand kommer läs- och skrivkunskaperna. Tyvärr är det ofta så att traditionellt konstruerade prov i huvudsak mäter just läs- och skrivförmågan. Man bör uppmärksamma att det finns en mängd provtyper med vilka denna uppläggnings av provuppgifterna kan undvikas.

Ett *hörförståelseprov* kan utföras utan att eleven kan läsa eller skriva. Man utnyttjar då bilder för svaret och eleven får på något sätt välja ut ett riktigt svar med hjälp av ett enkelt grafiskt tecken — siffra, bokstav eller ordbilderna ja respektive nej. (Ex på ett svarsblad med svarstypen ja/nej finns på s 18.) Hörförståelseprovet kan bestå av en på band inläst text eller en av läraren uppläst text.

Exempel 1:

Hörförståelseprov på elementärt stadium.
Eleven har ett bildblad av ovanstående typ.

Eleven skriver siffror direkt på bilderna allt eftersom han hör meningar som hör ihop med bilderna. För att eleven skall förstå svarstypen, ritar läraren de första svaren på en stordia av samma bildblad.

Ljud till några bilder ovan:

1. Han talar i telefon
2. Han röker pipa
3. Hon tittar på TV
4. Telefonen ringer
5. Han har en glass
6. Hon har ett glas

Exempel 2:

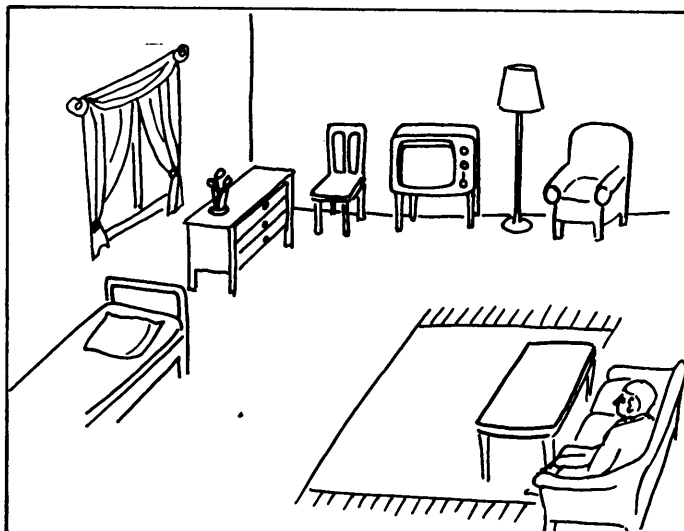
Eleven ser en bild (tex stordia), får ett svarsformulär och hör frågor med flera svarsalternativ av vilka han ska ringa in det rätta. Läraren visar de första uppgifterna på stordia:

Ljud till nedanstående bild:

Det här är Akes rum. Han har en TV. Var står den?

- 1) Den står bredvid sängen
- x) Den står bredvid fönstret
- 2) Den står mellan stolen och lampan.

bild

elevblad

	1	x	2
	1	x	2
	1	x	2

På ett något högre stadium kan man vid hörförståelseproven använda någon typ av skriftligt svar. Till att börja med får eleven skriva enstaka ord till bilder, senare kan en enkel *luckdiktamen* användas.

Exempel:

Enkelt hörförståelseprov med luckdiktamen

Ljud:	Elevblad:
Han har en bil	Han har en .....
Bilen är röd	Bilen är .....
Den har två dörrar	Den ..... två dörrar

Osv

Den *muntliga uttrycksförmågan* bedöms enklast genom de direkta eleviakttagelser som läraren gör. En viss planmässighet i bedömningen kan ske genom att läraren förbereder en viss sekvens av frågor som eleverna skall svara på. Detta kan ske direkt i undervisningen utan att eleven upplever det som en bedömningsituation.

Läsförståelse kontrolleras också på elementärt stadium direkt av läraren. På senare stadier av undervisningen kan man använda läsförståelseprov där eleven får svara skriftligt, men också här är olika typer av multiple choice-svar lämpliga.

En bedömning av den *skriftliga uttrycksförmågan* kan gå till så att kursdeltagaren får till uppgift att skriva enkla meningar till en serie bilder. I början bör han få hjälp av stödord som finns intill bilderna.

Läromedel

Allmänna synpunkter

Läromedel omfattar alla de pedagogiska hjälpmedel som läraren behöver för att effektivt kunna bedriva sin undervisning. Läraren bör disponera ett allsidigt sammansatt kursmaterial som anpassas efter gruppens förutsättningar och behov.

I ett sådant kursmaterial kan bl a ingå:

böcker, bildblad och textblad

tryckt, svårighetsgraderat övningsmaterial, dels anknytet till böckerna och bild- och textbladen, dels fristående material av självinstruerande och självkontrollerande slag

diagnostiska prov

ljudband, ljudbildband, grammofonskivor

bilder för småbilsprojektor, arbetsprojektor och flanelltavla

filmer

kartor

föremål och modeller

Vissa av de i kursmaterialet föreslagna komponenterna kräver tillgång till teknisk apparatur av följande slag:

bandspelare

skivspelare

småbilsprojektor

filmprojektor

arbetsprojektor

flanelltavla (jfr bilaga 3, lokalutrustning s 73)

Moderna reproduktionsmetoder för bl a elsten-cilering och fotokopiering måste finnas tillgängliga för att ge läraren möjlighet att tillföra undervisning-ens intresseväckande och aktuellt stoff.

Böcker och tryckt stödmaterial

Tillgången på läromedel speciellt anpassade för vuxna analfabeter är mycket dålig. I stor utsträckning måste läraren använda låg- och mellanstadieböcker av olika slag samt böcker avsedda att användas i svenskundervisning för läs- och skrivkunniga vuxna. Läraren måste vid användningen av dessa läromedel som är utformade för helt andra målgrupper göra ett strängt urval av stoff, omforma det och eventuellt själv duplicera speciellt anpassat övningsmaterial i anslutning till inlärningsgången i det aktuella läromedlet.

Vid användning av elementära *läsläror* avsedda för nybörjare i grundskolan måste man uppmärksamma att progressionen i dessa inte tar någon hänsyn till sådana faktorer som har betydelse för inlärnings-av svenska som främmande språk. Här måste läraren gallra hårt och ge alternativa övningar.

Användbart material för denna målgrupp finner man i de speciella läromedel som utarbetats för *barn med tal-, läs- och skrivsvårigheter*. Dessa läromedel innehåller ofta ett mycket frekvent ord-förråd och har övningstyper för svårigheter som ofta är desamma som de svårigheter den vuxna analfabeten möter.

Auditiva läromedel

Det tekniska läromedel som kommer i första rummet är bandspelaren. Den kan med fördel användas i nära nog samtliga i lektionsarbetet förekommande studiemoment liksom i elevens självständiga arbete. Bandat material kan utgöra underlag för bl a uttalsträning, eventuellt med pauserade band, hör- och talövningar och hörförståelseövningar samt för vissa skriftliga övningar.

Genom att förse en grupp elever med mikrofonhörlurar som är kopplade till bandspelaren, tar man

ett steg mot mer systematisk individualisering inom den muntliga sektorn.

Den enskilde eleven får hela tiden lyssna till korrekta språkliga förebilder och hör sina egna svar som han kan jämföra med mönstret. Han störs således inte av eventuella fel som kamraterna gör.

I den mån kursdeltagarna har tillgång till inlärningsstudio (IS) bör denna givetvis utnyttjas. En ingående dokumentation om IS och IS-program finns i skolöverstyrelsens slutrapport Försöksverksamhet med inlärningsstudior ht 1964—vt 1970.

Visuella hjälpmedel

Bland de visuella hjälpmedlen intar skrivtavlan fortfarande en framträdande plats. Det bör dock beaktas att hjälpmedel som bladdertavla, flanellograf och arbetsprojektor ger läraren en möjlighet att före arbetspasset iordningställa material som skall användas vid undervisningstillfället.

Stillbildsprojektorer spelar en betydelsefull roll och samtidig stimuligivning av ljud och bild åstadkoms effektivt med hjälp av bandspelare och stillbildsprojektor, vanligen ett diaskop. Med tanke på den vikt man tillmäter kombinationen ljud—bild i modern språkmetodik är det angeläget att inte bara bandspelare och arbetsprojektor utan också stillbildsprojektor finns tillgå i varje rum där språkundervisning bedrivs. Se vidare Bilden i undervisningen.

Programmerade läromedel

I en individualiserande undervisning har olika former av programmerade läromedel en viktig funktion. Dessa läromedel är självinstruerande och stoffet presenteras i väl avvägda steg. Eleverna arbetar i egen takt och får omedelbar bekräftelse om avgivna svar är korrekta eller felaktiga. Det är väsentligt att läraren planerar sin undervisning så att insättandet av eventuellt programmerade läromedel sker vid rätt tidpunkt och i lämplig omfattning.

Kursdeltagarna och de tekniska läromedlen

Det är nödvändigt att kursdeltagarna får lära sig att handha den tekniska apparatur som används i undervisningen. Detta gäller särskilt bandspelaren, arbetsprojektorn och småbildsprojektorn.

Bilden i undervisningen

Bilden är oundgänglig i språkundervisningen — i synnerhet för de kursdeltagare som inte kan läsa och skriva. Det är bilden som ger ljudpresentationen innehåll och som möjliggör förståelse av en språksituation. Effekten av visualiseringen beror i hög grad på hur bilden ser ut, hur den är uppbyggd och på hur den presenteras. Bilderna kan vara fotograferade eller tecknade, stillbilder eller rörliga bilder.

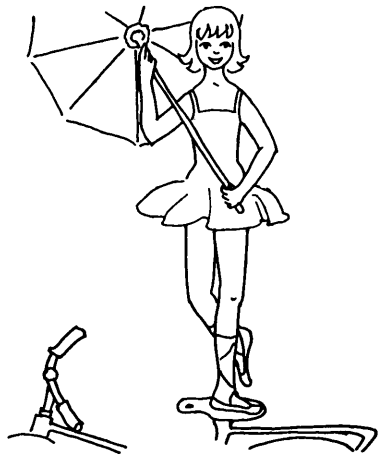
Fotot är oftast dokumentärt till sin funktion och kan ge den autentiska verklighetsbilden. Det är ibland svårt att renodla ett begrepp med hjälp av foto. Den tecknade bilden har större möjligheter att förklara och förtydliga sammanhang, orsaker och verkningar. Genom en tecknad bild kan man förenkla verkligheten och komma åt det för tillfället relevanta. Den språkpedagogiska bilden måste gallra ut oviktiga detaljer och koncentrera sig på det som direkt motsvarar den åtföljande textljudkommentaren.

Med den tecknade bildens hjälp kan man steg för steg bygga upp alltmer komplicerade språksituationer. Serieförfattarna har för längesedan insett den tecknade bildens möjligheter och det symbolspråk som dessa skapat kan vi ofta använda också i den språkpedagogiska bilden — pratbubblor, tankebubblor, pilar, streckade linjer osv. Med tecknade bilder kan vi också stegra eller dämpa intensiteten med hjälp av färgval, förstoring, förminskning etc. Också en känsla av rörelse kan föras in i den tecknade stillbilden.

Vuxna med bristfälliga grundkunskaper har ofta också svårigheter att "läsa av" och tolka bilder. Läraren måste vara försiktig vid urvalet och inte använda alltför stiliserade bilder. Tvärsnitt och liknande projektionstyper är direkt olämpliga att använda innan kursdeltagarna fått träning i bildtolkning. Symboler som vi tycker är självklara kan för kursdeltagaren te sig helt obegripliga.

Stillbilden

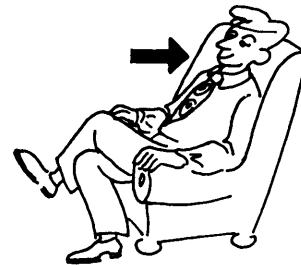
Den helt färdiga, ensamstående stillbilden i form av foto eller teckning har stor användning i språkundervisningen. Men man skall ställa stora krav på bilden. Den måste vara entydig. Antag att vi vill illustrera ordet flicka:

För att det begrepp som illustreras av en bild skall framgå klart, kan man komplettera med en extra bild:

Han lutar sig framåt.

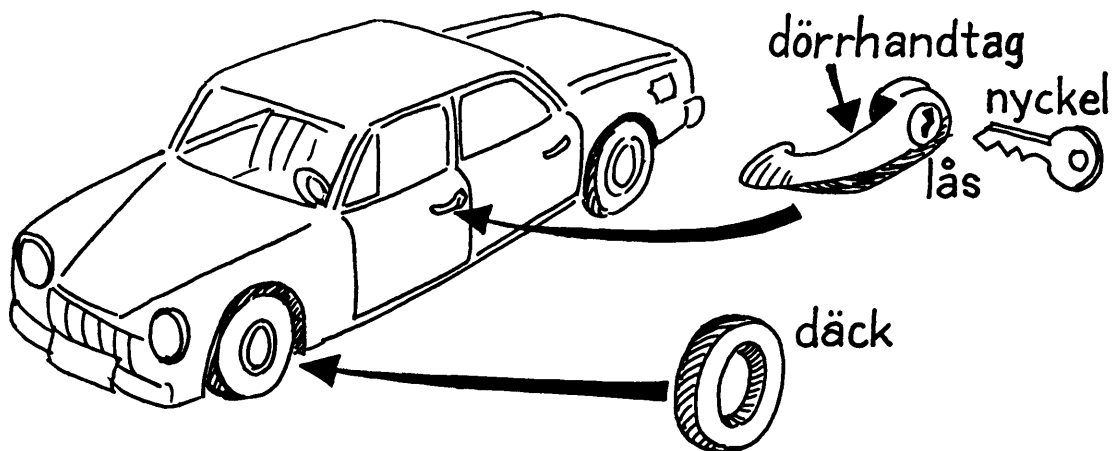

Han lutar sig bakåt.

Av de två bilderna illustrerar bilden till höger bättre ordet flicka än den vänstra. Den vänstra bilden ger alltför lätt tolkningen balettdansös eller cirkusartist.

Här var det aktiviteten "luta sig bakåt" som skulle förklaras med en andra bild. Pilarna understryker ytterligare aktiviteten.

Här klargör en översiktsbild ytterligare betydelsen av de olika detaljernas funktion.

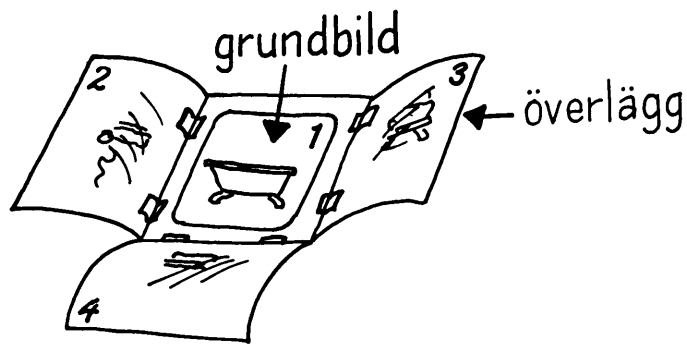
Den föränderliga stillbilden

Ofta har man i undervisningen nytta av en bild som kan förändras på något sätt. Om man vill att bilden ska växa fram steg för steg använder man skrivtavlan, flaneltavlan eller arbetsprojektorn.

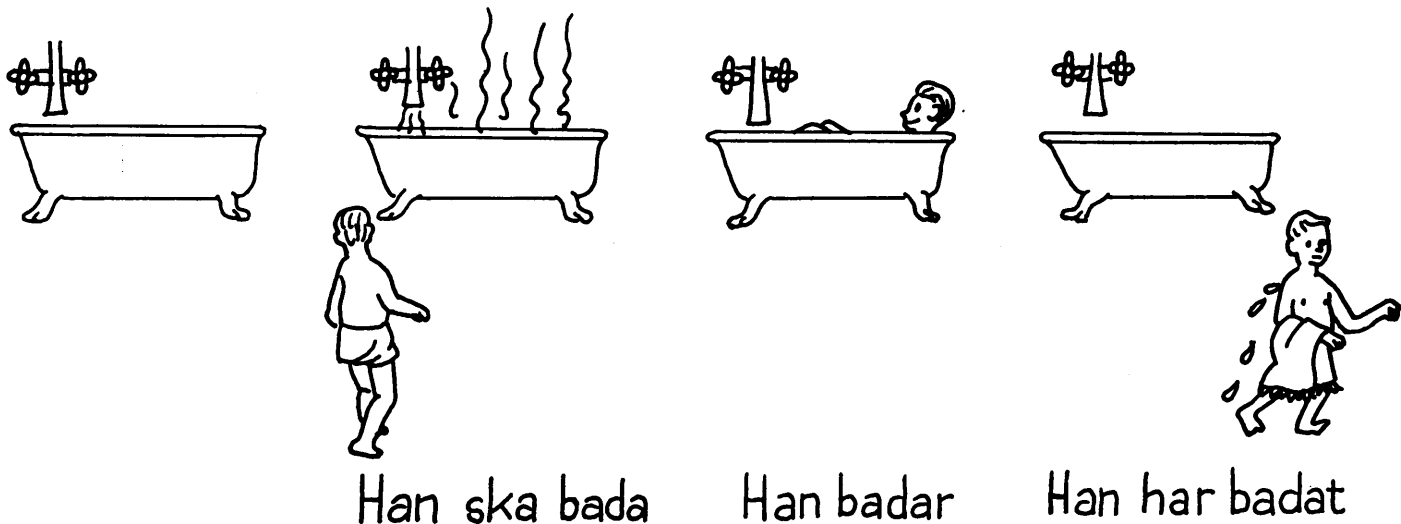
För enkla bilder och för kompletterande och oförutsedda bildbehov är *skrivtavlan* nödvändig. Den enkla schematiska bilden som växer fram på tavlan med hjälp av enkla streckteckningar får ofta stort gensvar hos kursdeltagarna. Också *flaneltavlan* kan utnyttjas för bilder som byggs upp steg för steg. En text kan byggas upp och ändras och varieras med enkla grepp, vissa bilder bytas ut mot andra (se exempel på s 18) och samma

språkstrukturer övas med andra rollgestalter och föremål. Bilder kan delas ut i gruppen och får representera föremål som ingår i situationen. En viktig fördel är att bildernas element kan vara färdiga före lektionen och att de kan användas om och om igen. Varje användning av språkflanellografen måste vara noga förberedd. Det krävs mycken övning och en mycket genomtänkt systematik för att behärska detta bildmedium.

Också *arbetsprojektorn* är utmärkt vid presentation av föränderliga bilder. Bilderna kan ändras genom att olika *överlägg* viks över en grundbild, men också genom att ett *löst bildelement* flyttas till olika platser på grundbilden.

Exempel på användning av byggbar bild:

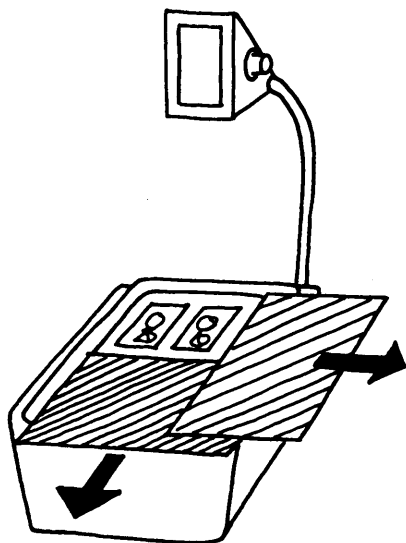
Man kan också använda en färdig grundbild genom att komplettera den med penna på ett tomt filmblad som läggs över grundbilden. Man förbrukar då inte grundbilden utan kan använda den om igen.

Stordiabilden kan också förändras genom att man från början har större eller mindre partier av bilden övertäckt med ett papper.

Bildserier

För att åskådliggöra ett händelseförlopp, en berättande text e d, kan man använda en serie av stillbilder. Bildserien kan visas på flanellograf, på ett duplicerat (tryckt) bildblad, på bildblad för arbetsprojektor eller i form av diabilder för småbilsprojektor.

Kombinationen duplicerat (tryckt) bildblad och bildblad för arbetsprojektor är mycket användbar. Bildbladet är betydligt billigare och enklare att tillverka än diabilden. När läraren duplicerar bildbladet för eleverna kan han samtidigt duplicera eller kopiera bilden på en film för arbetsprojektor. Medan ljudet presenteras visar läraren bilderna en efter en med hjälp av två papper som delvis täcker bildytan:

Elevernas bildblad kan sedan användas för olika typer av individualiserande uppgifter. Texter och skrivövningar kan anknytas till de numrerade bilderna. Övningarna kan utformas för olika svårighetsnivåer trots att bilderna är desamma. Exempel på hur bildblad kan vara utformade ges på s 20.

Diabildsprojektorn är det hjälpmedel som näst filmprojektorn och TV-apparaten bäst kan förmedla en känsla av verklighet. Sekvensen av bilder kan illustrera verkligheten utan att vi släpper kravet på förenkling och entydighet. Bildpresentationen blir inte för snabb eller flyktig som via film eller TV. Med hjälp av diabilderna kan eleverna lättare reproducera texten, svara på frågor etc.

Rörliga bilder

Om läraren har tillgång till filmer och TV-program som är lämpliga, skall givetvis dessa medier integreras i undervisningen. Det är då av största vikt att programmen är noggrant preparerade i gruppen innan de presenteras. Ljudfilmer kan ofta vinnas på att ljudet stängs av och läraren ger en förklarad kommentar till filmen.

Integrering av inlärningsstoffet

Här följer en sammanställning av inlärningsstoff fördelat på fyra perioder (skede 1—4). Syftet är att underlätta integrering av stoffet. Att fördela stoffet på fler än fyra skeden är svårt utan större förkunskaper om kursdeltagarna. Den slutliga integreringen måste den enskilde läraren göra.

Skede 1	Skede 2	Skede 3	Skede 4
Samhälls- och naturorientering			
Hemma hos familjen Svensson	Telefon När jag blir sjuk (I)	Grundskolan Förskolan Våra sociala förmåner (II)	När jag blir sjuk (II)
Affären	Invandrare i Sverige		Fackföreningsrörelsen
Tidsindelning, årstider, helger	Bostad och bostadsförmedling	Arbete och arbetsförmedling	Löner, priser och skatter
Trafik	Posten	Rättsväsendet och polisen	Folkbokföring
Polis, ambulans och brandkår	Våra sociala förmåner (I)		Vuxenutbildning

Skede 1	Skede 2	Skede 3	Skede 4
Läsa, skriva			
Vissa begrepp i förberedande läsning, t ex först, sist, i mitten	Sammanljudning av bokstäver till ord Fler hålljud t ex: e, u, a, n, f, r, j	Ett femtiotal ord Flera stötljud t ex h, d, g, b	Ord med konsonantmöte (nt, st, ft, rm som i ont, ost, stol)
Skriva sin namnteckning	De första meningarna	De sista vokalerna t ex ä, ö, y	Ytterligare utvidgning av ordförråd med både ljudmetod och ljudbildmetod.
Vissa ord med ljudbildmetod (ja, nej, i, och, en, han osv)	De första stötljuden t ex p, t, k Hela meningar	Flerstaviga ord med ändelser (solar, matar, målar, äter etc)	
De första vokalerna och konsonanterna. t ex o, i, e, å, l, m, s, v	Punkt, stor bokstav Fler ord med ljudbildmetod	Fler ord med ljudbildmetod	
Ljudanalys av ord			
Räkna			
Grundtal och ordningstal 1—20	Addition, subtraktion 1—10	Additions- och subtraktionsalgoritmerna	Förberedande multiplikation
Sifferskrivning	Räkna till hundra	Räkna med pengar	Förberedande division
Enheter: 1 kr, 1 öre	Skriva tal till 100	Ental och tiotal Enheter 1 m, 1 cm, 1 kg, 1 hg, 1 l, 1 dl Mätövningar	Additions- och subtraktionsövningar 1—1 000 Tiotalsövergång

Grammatikmoment

(Förslag utan inbördes progression)

Substantiv

- a) Obestämd och bestämd form och deras vanligaste användningsområde
- b) Pluralbildning (t ex penna — or, stol — ar, pojke — ar, telefon — er, äpple — n, hus — —, lärare — —), obestämd och bestämd form
Några vanliga ord med oregelbundna pluralformer (t ex man — män, fot — fötter, bok — böcker, hand — händer, öga — ögon, öra — öron.
- c) Genitiv (t ex Jans penna, flickornas pennor)

Adjektiv

Regelbundna adjektiv i

- a) attributiv ställning (t ex en gul penna, den gula pennan, gula pennor, de gula pennorna; ett stort hus, etc; presentation av typen min gula penna, Annas gula penna)
- b) predikativ ställning (t ex pennan är gul, pennorna är gula; huset är stort, husen är stora)
- c) Liten, gammal

Räkneord

Grundtal, ordningstal, årtal, datum, klockslag.

Pronomen

- a) Personliga pronomen i subjekts- och objektsform
- b) Possessiva pronomen
- c) De interrogativa pronomina vem, vad, vilka

Verb

- a) Infinitiv, presens, imperfekt, perfekt och futurum av vara, bli, ha; regelbundna verb
- b) De vanligaste modala hjälpverbens böjning och användning
- c) Imperativ

Adverb

Uttryck för riktning och befintlighet

Prepositioner

Vanliga prepositioner, särskilt rumsprepositioner och enkla prepositionsuttryck

Interjektioner

Ja — nej — jo

Ordföljd

Rak ordföljd.

Omvänd ordföljd i huvudsats

- a) vid fråga
- b) när huvudsatsen börjar med annat ord än subjektet

Lokalutrustning

Följande lokaltyper bör finnas där undervisning i svenska som främmande språk och i samhällsorientering regelbundet bedrivs för vuxna invandrare:

1. Studierum
2. Grupprum
3. Depårum och pedagogisk verkstad
4. Lärarrum och arbetsrum/avskild skrivplats för lärare
5. Uppehållsrum för kursdeltagarna
6. Lekrum för kursdeltagarnas barn

OBS! Samtliga lokaler bör vara handikappvänliga.

Förslag till utrustning av de olika lokalerna

Studierum

1. För läraren: bord och stol. Bordet bör vara stort och försett med hurts.
2. För kursdeltagarna: lätt flyttbara stolar och bord som kan placeras efter behov i cirkel eller i form av U eller V, så att samtliga obehindrat kan se och samtala med varandra.
3. Materialsåp (låsbart)
4. Bokhylla
5. Skrivtavla (lång och hög och med lampa ovanför)
6. Flanelltavla (stor, väggfast)
7. Stor spegel (för bl a ljudinlärning)
8. Arbetsprojektor
9. Småbildsprojektor
10. Mörkläggningsanordningar
11. Projektionsduk (takmonterad)

12. Stativ för blädderblock
13. Upphångningsanordningar (för kartor och planscher)
14. Karta över Sverige (stor och tydlig) samt detaljkarta över undervisningsorten
15. Högtalare (OBS! Av mycket god kvalitet)
16. Bandspelare med hörlurar (eventuellt i/på rullbord med lock)
17. Ljudslinga för hörselskadade
18. Väggtavla för uppsättning av bilder etc

Grupprum

1. Bord och stolar
2. Kombinerad skriv- och flanelltavla på stativ

Depårum och "pedagogisk verkstad"

1. Grammofon
2. Grammofonskivor
3. Ljudband med inspelade program och eventuellt bild- eller textblad
4. Flanelltavla
5. Flanellografsatser
6. Bildband och diabilder (stordior för arbetsprojektor och smådior för småbildsprojektor)
7. Planscher, kartor och jordglob
8. Stora leksaksklockor med ställbara visare
9. Föremålssamling: vanliga bruksföremål (tex verktyg, husgeråd) samt modeller (tex modellbostad)
10. Arbetsprojektor
11. Automatisk småbildsprojektor med diaväxlare
12. Bildbandsprojektor
13. Episkop
14. Projektionsduk
15. Bandspelare med headset och mikrofon

16. Skarvapparater för ljudband och film
17. Skrivmaskin
18. Värmekopieringsapparat, spritduplicator eller dylikt samt papper etc för att framställa material med hjälp av dessa apparater
19. Velouriserade ark, blädderblock, plastfolie, färgpennor, klister, sax m m för att framställa material för flanellograf, blädderblocksstativ, arbetsprojektor, småbildsprojektor
20. Förråd av stencilerade övningar, blanketter och formulär av olika slag, skrifter och broschyrer för utdelning till kursdeltagarna samt riklig uppsättning av supplerande material, t ex läs- och skrivmaterial i olika färdighetsnivåer, uppslagsböcker, ordlistor, bild- och textmaterial osv

Tillgång till 16 mm filmprojektor, TV- och radioapparat, (samt kassetbandspelare när kassetband med undervisningsprogram finns).

Lärarrum och arbetsrum/avskild skrivplats för lärare

1. Bord, stolar och soffa
2. Bokhyllor med referenslitteratur
3. Bokhylla för tidskrifter
4. Lärarfack, låsbara och med brevinkast
5. Register över ljudband, bildband, diabilder, grammofonskivor, planscher, stencilerat material etc
6. "Idébank", dvs pärmar i vilka lärarna till ömsesidig hjälp kan sätta in anteckningar med uppslag till lektionsuppläggning, övningar etc
7. Prov av skilda slag (t ex ljudband samt manus till diagnostiska prov)
8. Anslagstavla
9. Telefon
10. Stolar och skrivbord med hurtsar, skrivbordslampor
11. Skrivmaskiner och skrivmateriel (papper, stenciler, stencillack m m)

Tillgång till separat vilo- och sjukrum.

Uppehållsrum för kursdeltagare

1. Bord, stolar och soffor
2. Bokhylla för tidskrifter

3. Brevlåda för förslag, interna meddelanden etc
4. Anslagstavla (stor)
5. Deltagarfack (låsbara med brevinkast)
6. Kaffeautomat, brödautomat
7. Telefonhytt
8. Toalett

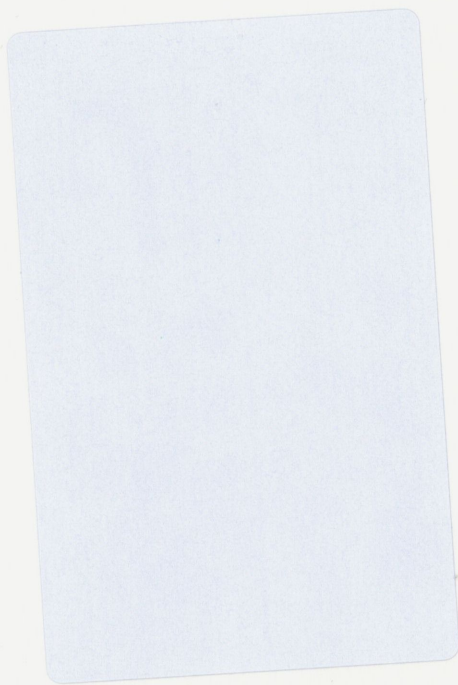
Tillgång till separat vilo- och sjukrum.

Lekrum för kursdeltagarnas barn

1. Bord och stolar i olika storlekar
2. Leksaker (bl a djur och fordon)
3. Material för att rita, måla, klippa, klistra etc
4. Musikinstrument
5. Kuddar och andra mjuka lek- och vilmaterial

Läroplan i svenska för vuxna invandrare

II 2. Studieplan för vuxna invandrare med ringa eller ingen utbildning

Allmän del (I)

Supplement (II)

1972 UTKOMMER

1. Studieplan för vuxna invandrare med minst 5 års grundutbildning
2. Studieplan för vuxna invandrare med ringa eller ingen utbildning

1972 BERÄKNAS UTKOMMA

3. Studieplan för fördjupad undervisning i svenska för vuxna invandrare

Utbildningsförlaget

ISBN 91-47-86522